

O maloživnostenském úvěru.

Dr. Jos. Macek.

Úvodem. Mluvíme o hospodářství úvěrním, jestliže v jednotlivých fázích hosp. procesu (při výrobě, cirkulaci, distribuci a spotřebě) vystupuje jako důležitý činitel úvěr.

Jak úvěr veskrze proniká dnešní system hospodářský, jak každé individuum je zrovna vklíněno v určité vztahy úvěrové, z nichž samo živobytí bere a v něž zase ukládá výsledky své činnosti, toho důkazem jsou zejména poměry živností obchodních a průmyslových.

Úvěr maloživnostenský podává nám snad nejzajímavějším způsobem sociální význam úvěru v jeho světlých i stinných stránkách. — Právě tyto jeho stinné stránky obrátily k němu pozornost a vyvolaly snahy politické: odpomoci vadám. Vskutku v literatuře najdeme víc spisů o politice než o theorii úvěru maloživnostenského.

Ony pokusy praktické politiky, jež potřebě úvěru maloživnostenského hleděly odpomoci pouhým opatřením peněz a to »snadno a levně«, selhaly a dosud selhávají, pokud se ještě dějí. — Teprve v poslední době — v Rakousku dříve než v Německu — zkoumá se povaha úvěru maloživnostenského a hledí se odpomoci jeho potřebě ne již mechanicky (co možná snadným poskytnutím peněz tam, kde se po nich volá), nýbrž racionelně, tak totiž, že se čelí samým příčinám, z nichž vzniká silná, často správně neukojitelná potřeba maloživnostenského úvěru.

Dosud se úvěrem maloživnostenským rozuměl většinou úvěr maloživnostníku poskytovaný (jeho úvěr pasivní, přijatý). Nepřihlíželo se dosti důsledně k tomu, že živnostník zpravidla proto úvěru potřebuje, protože jej sám poskytuje, a že chce-li se živnostníku cestou úvěru poskytnouti potřebný kapitál, musí býti postaráno o to, aby se mu poskytnutý fakticky nepropadal v pohledávkách za odběrateli, jichž špatné placení jest již tak zakořeněno, že při dnešní drahotě nutno již mluvit o zlu stále horším.

Chyby při řešení otázky maloživnostenského úvěru nahlédli již zkušení praktikové a začali jim ztěžka odpomáhati — naráželi totiž nejen na odpor zhýčkaného, často nesvědomitého zákaznictva, nýbrž i na nepochopení mezi samým živnostnictvem. Toto pojednání chce ukázati, jak v úpravě živnostenského úvěru, jak dnes se provádí t. zv. »eskontem účtů« a ostatními opatřeními jemu podobnými nebo jej podporujícími, setkává se praktické řešení na základě zkušenosti — s politickými návrhy, k nimž nás přivede theorie úvěru.

Nápis práce je nepřesný, pokud se nekryjí pojmy maloživnostník a detailista. Jest totiž v dalším jednáno hlavně o úvěru detailistů (ač ne všech — ku př. nikoli o úvěru obchod-

ních domů [Warenhaus], kde konsumenti platí hotově). Nelze mluvit o úvěru živnostníka s tolika a tolika pomocníky a takovým neb onakým zařízením dílny. Ráz vtiskuje úvěru poměr uvěřitele k úvěrníkovi: zdali je tento živnostníkem (zušlechťujícím po příp. jen překupníkem), anebo je-li konsumentem.

Čtenář sám pozná, jak dalece závěry činěné se vztahují na každého živnostníka, či jen na detailistu anebo jen maloživnostníka. Každý detailista není maloživnostníkem (ku př. knihkupecké sortimenty), ale téměř každý maloživnostník je detailistou, ač — nutno zas opravit — není to v pojmu maloživnostníka býti nutně a jen detailistou.¹⁾

K pojmu úvěru.

Především se činí rozdíl v objektivním a subjektivním pojetí úvěru. V tomto směru Philippovich²⁾ s G. Cohnem praví, že se subjektivního stanoviska uvěřitelova jeví se úvěr jako »důvěra ve schopnost druhé strany k budoucímu placení«, nebo se stanoviska úvěrníkova jako »schopnost na slib budoucího vzájemného plnění dosíci dispoice se statky třetích(?) hospodářství«.

Podobně Lexis, ač praví, že důvěra není podstatou úvěru, tvrdí aspoň, že jest podmínkou (Vorbedingung) obchodu úvěrního, jehož následkem pak je převod hodnoty na úvěrníka. Sám ale hned poznamenává, že při některých druhích úvěru zástava podává plnou jistotu naproti každé materiální ztrátě a že »důvěra zde hraje zcela podřízenou roli.«³⁾

Proti těm, kteří vůbec stotožňovali úvěr s důvěrou, rázně vystoupil vedle jiných zejména Knies, jenž ukazuje, že důvěra není nic specificky vlastního právě úvěru, že se vyskytuje i v jiných procesech hospodářských (ku př. při odevzdání věci k zpracování atd.).

Není pochyby, že moment důvěry právě v našich dobách při úvěru silně jest zatlačován do pozadí. Stačí jen pohlédnouti na obchody záloženské, bankovní, všude se nám jeví tendence k úvěru dobře krytému především hypotekou anebo aspoň speciální movitou zástavou. I v obchodech, jež formálně se jeví jako poskytnutí úvěru osobního, namnoze — snad pravidelně — uvěřitel nedívá se na »důvěru vzbuzující« stav úvěrníkův, nýbrž na majetek úvěrníkův, resp. rukojmího. Můžeme říci, že tendence

¹⁾ Tato práce v rozsahu o něco menším předložena byla v červnu r. 1910 v národohosp. semináři prof. Dra. Grubra. Od té doby vyšla u nás o projednáváním tohoto významného studiu Dra. Illnera: Snahy českých občanských záložen na poli živnostenského úvěru, Praha 1911, s níž, jak z dalšího patrné, v jádru i v mnohých závěrech politických souhlasím. Spisek Šmuclerův: Živnostenská družstva úvěrní, Praha, Svěpomoc 1910, chce býti pouze dobrým spisem agitačním. — K nejnovější publikaci německé Dr. Hartrodt: Die Diskontierung von Buchforderungen (Lipsko 1912) nemohlo již býti přihlédnuto.

²⁾ Grundriß der polit. Oekonomie I. Bd. (5. vyd.) str. 243.

³⁾ Handwörterbuch d. Staatsw. 1900 (2. vyd.) V. díl. 380 a n.

v úvěru směřuje od důvěry⁴⁾ (kterou Lexis nazval případně osobní náladou) k jistotě. Nejde tu jen o změnu slova — i jistota je zajisté relativní — ale o správné pojetí povahy úvěru, který dávno přestal býti věcí důvěry, jako ztratil ráz filantropický a konfesio-nelní, který mu dávali první zakladatelé úvěrních družstev — Raiff-eisen i Schulze-Delitzsch.⁵⁾

Že motiv důvěry ustupuje, jest nevyhnutelný následek vývoje, jenž jako všude, vede i zde k uvědomění pravé podstaty úvěru. Tu poznáme, budeme-li zkoumati úvěr objektivně, t. j. jako čini-tele v hospodářském styku. V tomto směru všestranně osvětlil po-vahu úvěru Komorzynski ve své knize *Nationaloekono-mische Lehre vom Credit*,⁶⁾ ač jeho vlastní názor není zcela nový, srovnáme-li jej ku př. s »objektivním« pojetím úvěru u Phi-lippoviche⁷⁾ nebo s pojetím »kreditního obchodu« u Lexise⁸⁾ nebo s jinými jím samým citovanými.

Philippovich definuje úvěr (v obj. smyslu) jako poměr, jenž vzniká tím, že při tržbě (Umsatz) zboží nenásleduje odplata nebo vzájemné plnění bezprostředně za plněním prvním; tím mezi osobami v hosp. styk vstoupivšími tedy vzniká poměr, z něhož jedna strana na základě provedeného plnění (převod statků, placení nebo pracovní výkon) má ná-rok proti druhé straně na vzájemné plnění.

Lexis doporučuje omezení: aby se nazýval úvěrním po-měrem ten, při němž s jedné strany odevzdaný statek (Gut) přejde do majetku příjemcova, a s druhé strany jest v odplatu (Ge-genwert) vymíněn statek zastupitelný (fungibles Gut). Lexis tedy vědomě zúžuje pojem úvěru; na druhé straně však na př. Philippovich vytýká i Komorzynskému úzké pojetí, ač tento definuje úvěr jako onen útvar soukromohospodářského styku, jímž se přemísťuje majetek do cizího hospodářství, aby zde byl užit (diejenige Gestaltung des privatwirtschaftlichen Verkehrs, durch welche ein Vermögen in fremde Wirtschaftsführung zur Nutzung dortselbst überstellt wird).⁹⁾ Při tom označuje majetek jako »pra-men soukromého důchodu, jako moc nad ním«.¹⁰⁾ Soukro-mý důchod je mu primérním pojmem a jest to fond k úhradě (Deckungsfond) přítomné potřeby, jenž hospodářství na základě jeho majetkového stavu — při zachování oekonomického postulátu:

⁴⁾ Srv. Stenografisches Protokoll der vom k. k. Handelsministerium durch-geführten Enquête über das kleingewerbliche Kreditwesen. Wien 1900. Str. 175 a j.

⁵⁾ Viz Dr. Otto Lindecke, Das Genossenschaftswesen in Deutschland 1908. Göschen. Str. 16., 24. a j.

⁶⁾ I. vyd. 1903 I. části první oddíl.

⁷⁾ Grundriß I. 241.

⁸⁾ Hdw. d. Stw. V. 380. a n.

⁹⁾ Komorzynski l. c. 25.

¹⁰⁾ Komorzynski l. c. 127.

bráti zřetel na stálost lidských potřeb — stojí v stálém pořadu k dispozici.¹¹⁾

Proti tomuto pojetí důchodu možno namítati, že zbytečně uvádí důchod ve vztah s uhrazováním potřeb (k tomu je zde důraz na slově »přítomných«). Vypustíme-li tedy slova »úhrada přítomné potřeby,« nerozliší se definice důchodu Komorzynského od definice Philippovichovy,¹²⁾ jenž nazývá všeobecně důchodem »čisté výtěžky plynoucí do jistého hospodářství v určitém časovém prostoru, a jiné podobné summy statků nebo jejich hodnotu, pokud vznikají z trvalých pramenů.« Po této změně možno přijmouti definici úvěru, jak ji Komorzynski postavil, za podklad dalších úvah. Úvěr jest tedy onen útvar soukromohospodářského styku, jímž se přemísťuje majetek do cizího hospodářství, aby zde byl užít, ovšem jen na čas a s povinností budoucí odplaty. — Nejedná se zde o přemístění do vlastnictví, to je historickoprávní pojem, zde nemístný, jak z dalšího bude patrné.¹³⁾

Úvěrem dociluje se korektury v rozdělení statků k jich nejhospodárnějšímu využití a to daleko více než při pouhé směně, jež sleduje též oekonomický účel. Při úvěru přemísťuje se majetek nejen kvalitativně (jako při směně), nýbrž i kvantitativně.¹⁴⁾ Avšak úvěr netvoří nového kapitálu,¹⁵⁾ ani není anticipací budoucí hodnoty,¹⁶⁾ nýbrž jak uvedeno přemísťují se jen majetkové části, již zde jsou, do cizího hospodářství, aby zde došly hospodárnějšího užití, ale ovšem na čas buď určitý nebo neurčitý, za úplatu (úrok) nebo bezplatně.

Pomineme zde vědecké třídění úvěru, jednak že patří mezi často zmiňované loci communes, jednak že se jím budeme zabývat v otázce úvěru maloživnostenského speciálně.

Úvěr maloživnostenský.

Výroba živnostenská předpokládá vrstvu odběratelstva a většinou i dodavatelstva a jest na nich daleko více závislá než výroba zemědělská. Kdežto rolník většinou sám řídí sobě potřebnou produkci surovin, sám ji částečně zpracovává, z velké části pak sám ji konsumuje, živnostník zpravidla od jiného surovinu nebo polotovaru kupuje, a buď ji sám zpracovává anebo ji jen učiní spotřebě příhodnější (dle převahy oné nebo této činnosti mluvíme o průmyslu, řemesle nebo jen obchodu) a konečně ji jinému zeizí.

Maloživnostník stojí tak uprostřed mezi výrobou (ovšem

¹¹⁾ Komorzynski l. c. 224.

¹²⁾ Philippovich l. c. 275.

¹³⁾ Srv. jmenovanou Úvěrní anketu 1900. Str. 123.

¹⁴⁾ Komorzynski l. c. 20 a sl.

¹⁵⁾ Komorzynski l. c. 355 a sl., Philippovich l. c. 242.

¹⁶⁾ Komorzynski l. c. 384 a sl.

ne vždy prvotnou) a konsumem, mezi svými dodavateli a svými zákazníky, a pokud se zde vyskytuje hospodářství úvěrové, jak je dnes pravidlem, připadá mu úkol i na úvěr brát i na úvěr dávat. Tato dvojstrannost živnostenského úvěru je předním jeho znakem. Tento ráz úvěru: aktivní a pasivní zatlačuje v obyčejném životě, zejména v pojetí maloživnostníků samých, každé jiné rozdělení, i to, na něž jsme jinak zvykli při úvěru výrobním, totiž v úvěr zařizovací a provozovací.

K počátečnímu zařízení své živnosti ještě do nedávna maloživnostník nepotřeboval velkého kapitálu. Teprv se stoupajícím užíváním strojů, množením a různěním potřeb zejména v městech, kde jest živností nejvíc, vzrůstem konkurence, reklamy atd. vzrůstá i potřeba zařizovacího kapitálu i pro živnostníka nového i již usedlého, svou výrobu měnícího nebo rozšiřujícího. Úvěr zařizovací ovšem i zde jest svou povahou dlouhodobý a proti zařizovacímu úvěru zemědělskému nejistější, t. j. i v případě svědomitého užití jest na výpověď tíže realizovatelný, neboť se za něj pořizují statky namnoze nehmotné (»firma«, reklama, ochranné známky, výhodné závazky osobní i práva věčná atd.), tedy často statky, jež se nedají vždy vhodně jednotlivě a nuceně — (exekučně!) zciziti. Proto zařizovací úvěr maloživnostenský se považuje za riskantnější a je nesnadnější i dražší než rolnický.

Daleko těžším problémem je úvěr provozovací, kterým se má živnostníku provoz usnadniti tím, že se mu umožní výhodný nákup surovin za hotové, a do té doby, než tovar vskutku zpeněží, poskytnou se mu prostředky k vlastnímu živobytí, placení mzdy atd. Úvěr provozovací resp. jeho potřeba je větší než úvěru zařizovacího. A to proto, že je ho živnostníku třeba nejen ke krytí vlastních platebních povinností, ale že při provozování živnosti jest nucen poskytovat sám platební úvěr svým odběratelům. Odtud pramení z největší části¹⁷⁾ nesnáze úvěrová u dnešního maloživnostnictva. Ne snad proto, že by živnostník své peníze nedostal, ale že je dostává těžce a nepravidelně, v nepravidelných lhůtách i obnosech.

Je zajímavé srovnat, jak provozovací úvěr, jenž především má onu dvojí povahu: aktivní a pasivní (daný a přijatý), vystupuje na každé straně skoro vždy v protivné **formě**, příp. i s různým **účelem**.

Tak přijatému (pasivnímu) maloživnostenskému úvěru, jenž je krátkodobý, »odpovídá« daný (aktivní) úvěr (odběratelům) dlouhodobý, nebo aspoň delší, přijatému terminovanému (dnes směnkou, nebo aspoň fakturou) — daný neterminovaný, přijatému najednou splatnému — daný splátkový, přijatému ústavy sprostředkované-

¹⁷⁾ Srv. Ú. A. (Úvěrní anketa z r. 1900) passim — ku př. 31, 49, 91, 161 — Wrabetz a j. to nazývají rakovinou malých živností. Expert Zelený (str. 180 cit. Ú. A.) konstatuje, že účetní pohledávky kupeců-věřitelů za jejich kupeckými úvěrníky činí 50—50% všech jejich aktiv. Úvěrní poměry maloživnostníků ke konsumentům jsou prý ještě mnohem horší.

mu — daný soukromý, přijatému vypověditelnému a snadněji realizovatelnému (přísnost směnečná) — daný těžko vypověditelný a často nesnadno nuceně realizovatelný, přijatému listinovému — daný knihový (účetní), přijatému zajištěnému zástavou nebo ručením — daný věcně nekrytý, přijatému produktivnímu daný konsumtivní a pod.

Tato různost co do formy i účelu v přijímání a dávání jest vedle oné dvojstrannosti typickým znakem úvěru maloživnostenského, a — jak bude patrné — znakem škodlivým.

Úvěr maloživnostenský je převahou úvěrem osobním, t. j. dle dnešního pojetí — nekrytým speciální částí majetku dlužníkovu, nýbrž dle běžného rčení založeným prý na »důvěře v jeho osobní hosp. výkonnost« (Philippovich).¹⁸⁾ — Dlužno zvláště vytknouti, že veškerý úvěr maloživnostenský, daný i přijatý, spočívá na podkladě »osobním«, ale což je při tom nejdůležitější — že onou osobou, jež za zaplacení ručí (o momentu »důvěry« už promluveno) — je dnes za normálního chodu živnosti sám živnostník. A jemu ovšem nepomůže, že má mezi lidmi sta, pakliže jeho »osobní úvěruhodnost« nestačí na opatření dalšího úvěru — k jeho skutečné vlastní potřebě.

Úvěr maloživnostenský, daný i přijatý, dostává dnes, poněvadž basis jeho tvoří nespořádané platební poměry konsumentstva, ráz úvěru konsumtivního.¹⁹⁾ Jmění v úvěr dané (buď od dodavatele živnostníkovi nebo od živnostníka odběrateli) určeno je k změně zpracování a k spotřebě.²⁰⁾ A přece je podstatným znakem úvěru, že se jím »přemísťují části jmění do cizího hospodářství, ale jen k užití zde«, se závazkem k odplatě — poněvadž úvěr kapitálu netvoří. Úvěr nevyhnutelně předpokládá jisté plnění, a to zakládá nárok na vzájemné plnění. Tento trvajíc nárok (»schwebender Anspruch«) má své oprávnění jediné v onom poskytnutí, na jehož odplatu se vztahuje. Postup nároku je změnou subjektu oprávněného, zavázaným však dle správného pojetí oekonomického i právního²¹⁾ má býti ten, v jehož hospodářství byla přemístěna ona majetková hodnota, o niž se v úvěrním poměru jedná.

Tedy na příklad: Svěří-li továrník krejčímu sukno, jest zavá-

¹⁸⁾ l. c. 244. Srv. Ú. A. 186.

¹⁹⁾ Popírá se ovšem u živnostníka brání úvěru k vlastnímu konsumu (Ú. A. 154 a j.); ale dá se těžko určit, kdy je živnostníkovi jeho »spotřební úvěr« opravdu nějakým přepychem, pomůckou žiti nad poměry, a kdy jest jen náhradou za nedostatek hotových, ač už vydělaných peněz. Ku př. vypůjčí-li si živnostník na nákup suroviny, ale domácnost vede z hotových, a vypůjčí-li si na běžné výdaje domácnosti, máje suroviny zaplacené — dá se těžko říci, »který« úvěr je tu »správnější«.

²⁰⁾ Uvažme rozdíl záloh na zboží a záloh na pohledávky.

²¹⁾ Nejlépe v pr. směnečném. — Obchodní zvyk francouzský, že odběratel i o nepatrných dluhách (pod 10 fr.) vystavují směnky svým dodavatelům, jež tyto dávají k eskontu. Ú. A. 91, 135.

zán krejčí po čase k odplatě, poněvadž do jeho hospodářství byla majetková hodnota přemístěna. Zhotoví-li však krejčí oblek zákazníkovi a vydá tak (na úvěr) svůj — ovšem svěřený — majetek — třetímu, »ručí«²²⁾ hospodářsky tento za zaplacení pohledávky továrníkovy, ač ovšem při tom je dle našeho práva zavázán přímo krejčímu.

Ovšem neztrácíme tu se zřetele, že v pohledávce, kterou má živnostník za svým odběratelem, je dle způsobu výroby obsažen větší neb menší obnos za vlastní práci živnostníkovu, že tedy se tu z velké části přemístila také majetková hodnota živnostníková. Právě v eskomptu pohledávky živnostníkovy nebo aspoň v půjčce (záloze na ni) najde se tedy uspokojení úvěrních zájmů obou, i s ohledem na risiko, jež tu vzniklo obchody obou činitelů. To však je již otázka politiky a zvlášť organizace úvěru maloživnostenského.

*

Největší překážkou živnostenského úvěru je dotčený stav, že dlužník-odběratel živnostníkův je dnes věřiteli živnostníkovu zavázán teprve sekundárně a subsidiárně, ač dle národohospodářského pojetí úvěru jedná se zde v podstatě o poměr, jenž v právu našel formu assignace, při níž továrník (nebo grossista) dal předem na jevo ochotu přijmout assignata za plátce — neboť věděl, že jeho dlužník (assignant) statek svěřený dále svěří. A tu hlavním dlužníkem je (oznámený) assignat, assignant však jen subsidiárním.

Překážky však působí dále různé utváření živnostníkovu úvěru k dodavateli a k odběratelům, jak stručně bylo shora vyličen. Z uvedených forem nejvíce zaslouží pozornosti, že passivní úvěr živnostníkův (k dodavateli) je krátkodobý, terminovaný, a pokud je směnečný, je přísně zákonem upraven (abstraktnost, určitost v obsahu, rychlost procesní) — kdežto naproti tomu úvěr živnostníkem poskytovaný odběrateli je zpravidla delší, bez termínu, jest pouze účetní a zákonem velmi nedostatečně upraven (pohledávky neúročné, upomínka, soudní řízení a exekuce a j.).

Zejména je pravidelným způsobem placení od zákazníků — placení splátkové. Tento způsob souvisí s nynější převládající časovou roztržitostí (decentralisací) důchodů většiny konsumentů — hlavně dělníků a úředníků. Konsument z těchto kruhů je nucen občas krýti svou potřebu nákladněji, než mu dovoluje jeho nejbližší příjem v hotovosti. Ku př. obstarávání zimního šatstva pro rodinu nemůže dělník uhraditi z nejbližšího svého měsíčního příjmu. Konsumentivní kredit je vynucený a tím do jisté míry oprávněný.²³⁾

K zaplacení vyvěřeného obnosu naskýtají se dvě cesty. Buď že dlužník zaváže se k celkové odplatě najednou za určitou dobu,

²²⁾ Srv. dále úvahy o eskontu, resp. lombardování pohledávek zákaznických.

²³⁾ Viz Komorzynski II. díl, 1. oddíl, zejména str. 281 sl. (Proti Lexisovu názoru.)

v níž strádá potřebné části ze svého drobného periodického důchodu, anebo odvádí přímo ony části v daných intervalech živnostníku. Vzhledem k tomu, že úroky, jež jinak živnostník musí přirazit k své pohledávce, jsou vyšší, než strádající odběratel snad ve spořitelně (ač obyčejně tu bývá pouhé thesaurování) by dostal, na druhé straně pak živnostník za svou potřebu hotových platí vyšší úrok, než jaký někdy sám může čítat (zvýšením ceny výrobku) odběrateli, jeví se nám přirozeně povstalý úvěr splátkový výhodnější pro obě strany, než úvěr s konečným jediným terminem. Avšak žádoucí podmínkou jeho je, aby byl pravidelný, ne jak dnes zcela odvislý většinou od libovůle zákaznickovy.

Že se úvěr odběratelstvu poskytovaný dnes u nás tak rozmohl, že se přímo mluví o hospodaření na dluh (Borgwirtschaft), toho je zajisté několik příčin. Nehledíce k příčinám nepravidelným (krisím hospodářským, neštěstí a pod.) a základním vlastnostem mravním, jsou tu především dva stálé momenty: špatně pochopená konkurence u živnostnictva a nedostatečná úprava dlužnického zákonodárství. To oboje zhoršuje platební morálku zejména při stoupání drahoty. Obchodníci ovšem, aby udrželi i přilákali zákazníky, sami se k úvěru nabízejí, dokonce i přes odpor zákaznickův účty řádně nepodávají, dlužné sumy nevymáhají, tak že si zákaznictvo na podobné poměry zvyklo, a dnes považuje upomínku, často i zaslání účtu za urážku, po níž pravidelně svého dosavadního dodavatele změní. Náš zákon také k tomu přispěl tím, že pohledávkám tohoto druhu připisuje zúročitelnost teprve ode dne upomínky.

Jinou vadou neméně závažnou jest to, že úvěr zákaznický má dnes většinou formu úvěru účetního (Buchkredit). — Jest jednou z největších služeb úvěru, že umožňuje cirkulaci majetku.²⁴⁾ Dnes úvěr zákaznický je celkem nehybný, ovšem na škodu věřitele živnostníka.^{24a)}

(Pokračování.)

ZPRÁVY.

Jak studovati politickou ekonomii (L. Brentano). (Pokrač.

8. Především není správné, že hospodářský život prý výlučně podmíněn jest lidmi. Naopak přirozené podmínky, za kterých lidé žijí, mají velký význam při vytváření jejich života hospodářského. Tyto podmínky dokonce nejsou totožné pro všechny národy, takže je při vědeckém posuzování nelze pokládati za volné statky, které by, poněvadž jsou dány přírodou, mohly býti předpokládány za stejné pro všechny národy. Jsou naopak pro rozličné národy nanejvýše nestejné. To mělo na vznik hospodářských kultur a na tempo jejich

²⁴⁾ Komorzynski l. c. 277.

^{24a)} Srv. Gruber, O vývoji živn. zákonodárství v Rak. a cílech reformy živn. — 1904. Str. 48.

své, kteří nechtějí se odhodlati býti majiteli velikých závodů živnostenských, v nichž mohli by to během nějakého desíletí přivésti na skutečné velkopodnikatele, nýbrž dávají přednost státi se raději studovanými »pány«. A tak ustupuje silný podnikatel-jednotlivec jednak silám námezdným, jednak nastupují v řízení živnostenských závodů síly stále nové a nové, nevyzbrojené ani kapitálem ani dostatečnými zkušenostmi předešlé generace, jež umožnily by jim vybudovati z podniku středního podnik takového slohu, jak vidíme je ve velikých městech zahraničních nebo i jen ve Vídni. V některých případech bývá ústup dosavadního majitele nebo dosavadní rodiny z podniku odůvodněn ovšem příčinami nevyhnutelnými — nedostatkem kapitálu, nemocí, skutečnou neschopností potomků a pod., avšak v převážné většině leží příčina toho přece jen jinde — v neochotě, v pohodlí českého člověka, ať podnikatele samotného ať jeho potomků, vzíti na se tak značnou starost, tak značnou zodpovědnost, jaké vyžaduje řízení rozsáhlého podniku živnostenského, průmyslového nebo obchodního. Opravdu zvláštní zjev tento neušel ani našim národním odpůrcům, kteří vyvozují z něho arciž hned domnělou neschopnost českého člověka k řízení a udržení podniku skutečně velikého — což nutno po zkušenostech posledních desíletí v této všeobecnosti aspoň zcela rozhodně odmítnouti. Přes to však zůstává zjev tento pro hospodářskou budoucnost naši momentem velmi povážlivým, tak že nelze přejíti přes něj jen pouhým jeho konstatováním.

(Dokončení.)

O maloživnostenském úvěru.

Dr. Jos. Macek.

(Pokračování.)

Chybné řešení maloživnostenského úvěru.

Podotkli jsme již v úvodu, jak povrchně byly léčeny vady živnostenského úvěru tím, — že tam, kde se kapitálu nedostávalo, hleděl se zavést z jakýchkoli fondů, ať svépomocí utvořených, ať cizích, ať veřejných (a to se žádá dosud), ať soukromých. (Zvláštní fondy při bankách a záložnách na podporu živn. úvěru. — Česká spořitelna v Praze, Táboře a j.) V celé té akci vidět ještě ty filantropické motivy, z nichž vznikla před 60 lety družstevní organizace úvěru v Německu.

a) Byla snaha poskytnout živnostníkovi potřebný úvěr především snadno, t. j. usnadnit mu resp. odstranit jiné ručení než jeho »osobní«. Ještě ve velké úvěrní anketě, pořádané rak. ministerstvem obchodu r. 1900 ve Vídni, stojí v dotazníku sub 2b) otázka: »Jakými změnami v zařízení úvěrních družstev dalo by se dosíci, aby maloživnostníci dosáhli osobního úvěru bez zvláštní

záruky?« Na tuto otázku odpověděl expert ř. posl. Foerg²⁵⁾: K této otázce musím se vysloviti zcela záporně; jsou různé záložny a úvěrní ústavy, které maloživnostníku úvěr poskytují, avšak nevěděl bych o žádném zařízení, že by se vůbec mohl poskytnouti úvěr živnostníkům, kteří by nedovedli poskytnout garancie.

Ač otázka ankety je hodně neurčitá, přece z ní vidíme snahu uvést úvěr na onen motiv důvěry v osobní vlastnosti, který už dříve byl zde zamítnut jako nezpůsobilý základ úvěrového obchodu.

Pozn. Prof. Mischler²⁶⁾ (a pak někteří experti, kteří mluvili víc »ke galerii«) vyslovil se sice pro upravení úvěru v naznačené — »čistě osobní« formě, pro technickou a právní úpravu nemá však jiného návrhu, než aby se zneužití takového úvěru trestalo vyloučením z družstva, jež by ovšem jen svým členům takový úvěr poskytovalo. — Namítá se sama sebou otázka, odkud by však k takovým operacím družstvo vzalo peníze? Důvěra není zárukou dosti spolehlivou, zvláště není-li předmět její jasně, konkrétně určen. — O poskytování úvěru nezajištěného poznamenává Lexis:²⁷⁾ Moderní »úvěrové hospodářství,« jak se jeví v anglicko-americkém úvěrním systému odúčtovacím, je zcela odlišné od ideálu, jež B. Hildebrand oním jménem označil: od té organisace budoucnosti, jež by odstranila hospodářství peněžní a zavedla obrat statků jen na osobní slib čestným slovem a na základě morálních vlastností. Poskytování úvěru osobám nemajetným nejen že nebylo usnadněno systemem depositním a chekovým, nýbrž spíše zásadně vyloučeno!

b) Při snaze opatřit úvěr snadno, bylo současně hleděno opatřit úvěr laciný. Maloživnostník měl být vysvobozen z lichvářských závazků u soukromých věřitelů, i zbaven závislosti na dražším úvěru, jak mu jej dávaly peněžní ústavy a to ještě v míře obmezené.

Snaha vymanit živnostníka ze závazků lichvářských je zřejmě správná. Ale co do poměrné drahoty nebo láce třeba uvážit toto:²⁸⁾ úvěr osobní, zejména spotřební (jak jej poskytuje živnostník), je riskantnější proto, že při něm přemísťují se majetkové hodnoty k plnému zužití v cizím hospodářství, a že jistota v budoucí odplatu spočívá tu v (ochotném) plnění dlužníkově, jemuž se úvěrem umožní existence a výdělek, tedy že svých sil použije k získání potřebné náhrady. Pokud se nedá donutit morálně ani fysicky (majetkovou exekucí), na-

²⁵⁾ Ú. A. str. 5. Stejně Faschingbauer 119, Dr. Ettinger 130 (»Wir sagten, dass das Princip der Fundirung der Kredite streng aufrecht erhalten werden muss!«) a j.

²⁶⁾ Ú. A. 11.

²⁷⁾ Cit. čl. z Hdwb. d. Staatsw. V. 386.

²⁸⁾ Viz Dr. K. Polák, Organisation des böhm. gewerbl. und agrar. Kredites in Böhmen, Mähren und Schiesien. 1905. Str. 84. Ú. A. passim, ku př. 133, 155 a j.

stává zde zneužití úvěru a ztráta uvěřitelova. Je zajisté oprávněna proto vyšší úroková sazba, jež zahrnuje risikovou premii. S tou také živnostník musí počítat, pokud poskytuje spotřební úvěr odběratelům.

c) V řešení otázky úvěrové přistupuje však tu ještě jiný motiv a to zejména při úvěru zařizovacím: Učinit maloživnostníka nemajetného a zdatného schopným konkurence s kapitálově silnějšími spoluživnostníky a pak s velkovýrobou, jíž stojí k dispozici laciný úvěr bankovní. Ale banky neprojevíly k obchodům s maloživnostníky tu ochotu, jako k velkoobchodníkům. Jednak, že agenda byla příliš drobná²⁹⁾ a zjišťování úvěruhodnosti, jež u maloživnostníka je vůbec těžké, naprosto se nevyplácelo velkým ústavům, jednak, že o pravém krátkodobém obchodě, jímž risiko personálního úvěru se zmenšuje a mobilnímu kapitálu bankovnímu se poskytuje opět mobilní umístění, nemůže být u maloživnostníka ani řeči. Všecky ústavy a zejména speciálně maloživnostenské úvěrní pokladny a banky dospěly ke zkušenosti, značně je ochromující, že úvěr směnečný, pokud jej pěstují, úplně se míjí se svým cílem. Směnky se pravidelně prodlužují — tak že z úvěru krátkodobého se stává fakticky dlouhodobý.³⁰⁾ (Vysvětlili jsme už tuto nesnáz závislosti živnostníkovou na placení odběratelstva.)

A zejména tam, kde živnostníci vědí, že se prolongaci nebudou stavět překážky, nestarají se často ani o splatnost směnky! Dost divně se čtou přísné výtky, jež činí správa Ústředního svazu úvěrních družstev živnostenských na Moravě,³¹⁾ výtky, k nimž dospěla svými tehdy pětiletými zkušenostmi; teď od r. 1908 jsou družstva povinna na prolongované směnky splatit aspoň 10%!³²⁾ K tomu musí družstva býti nucena, ač — dle posledních zpráv — často bez úspěchu.³²⁾

Při dosavadní praxi všecky ústavy, jež úvěrem maloživnostenským se zabývají, trpí nedostatkem peněz. Stejně jako moravský Ústřední Svaz stěžuje si i český zemský Jubilejní fond úvěrní, jak ukazuje zpráva z téhož roku (1908) i násl.

Máme-li na zřeteli základní rozdělení maloživnostenského úvěru na daný a přijatý, vidíme, že právě uvedenými způsoby odpomáhá se oboustranné potřebě jen poskytováním úvěru přijatého. Živnostník, který chce rozšířit svou živnost a konkurovat,

²⁹⁾ Srv. Kreditenquete 91 (poměry francouzské); u nás k tomu přistupují formální vady na maloživn. směnkách.

³⁰⁾ Živnostníka je prý třeba k směnečným obchodům teprve vychovat. — Ú. A. str. 92.

³¹⁾ Pátá zpráva Ú. S. ú. d. ž. n. M. v Brně str. 11 i passim. Srv. také zprávy českého fondu cís. Františka Josefa ku podpoře malých živnostníků v Praze. Ku př. 1905.

³²⁾ Ú. A. 26. Expert Perkonigg referuje, že v družstvu celoveckém musí se před prolongací směnky splatit aspoň 20% (!) jejího obnosu. — O platebních způsobech našeho maloživnostnictva se všichni praktikové, s nimiž pisatel těchto řádků o daném thematu mluvil, vyslovovali velmi nepříznivě!

musí činit tak namnoze tím, že rozšíří svůj úvěr daný (aktivní). A tak opravdu propadá se mu — poněvadž tímto neprozřetelným způsobem se také konkuruje — jeho obtížně dosažený úvěr přijatý v úvěru daném. Pohlédneme-li takto na věc — není jistě potřeba dlouhé úvahy k tomu, že má-li přijatý úvěr živnostníkův sloužiti opravdu produktivním účelům, pro něž je určen³³⁾ (ať jako zařizovací, ať jako provozovací úvěr), musí být omezen daný úvěr živnostníkův, jenž dnes svou neregulovaností a nadužíváním živnostníka vysiluje. Těm hlasům — víc jen jako zbožná přání pronášeným — aby se odběratelé naučili platit,³⁴⁾ musí se rozumět. »Hotově platit« — to je nejlepší lék maloživnostenské úvěrní tísně. Tam, kde odběratelé platí — aspoň směnkami eskomptu schopnými, t. j. jež v čas splatnosti odběratel honoruje — nestěžuje si živnostnictvo na nedostatek úvěru.³⁵⁾

Ještě jedním důležitým způsobem se špatně živnostnictvu pomáhá, a to je nevhodně upraveným úvěrem směnečným,³⁶⁾ zde zpravidla »úvěrem na směnku« (à contr.: eskompt směnek).

Vycházíme opět z pojetí úvěru, dle něhož vždy musí býti tu majetek (ovšem třebaš nehmotný — jak je tomu při personálním úvěru konsumtivním), k němuž se táhne úvěrní nárok na odplatu a z něhož pak uspokojení jeho se docílí. Tento nárok má býti direktní (po cessích tedy mezi dlužníkem-odběratelem a posledním cessionářem-věřitelem — ovšem s vedlejšími ručením všech cedentů — srv. indossaci směnek) — tendence k tomu jdou zcela pochopitelně, neboť tím poměr úvěrní stává se jednodušším a jasnějším.

Tak to již předpokládá směnka (máme vždy především na mysli směnku obchodní), která v tomto ohledu je především záznamem o poměru trassáta resp. akceptanta a posledního indossatáře resp. vůbec vlastníka směnky, v druhé řadě pak o závazcích indossantů. Směnkou je velmi dobře vysloven pojem úvěru: ten, jenž majetkovou hodnotu úvěrem dostal, je přímo zavázán tomu,

³³⁾ Ú. A. 154 a j.

³⁴⁾ Ú. A. passim, ku př. 121, 123, 153 a j.

³⁵⁾ Dr. Fáček, Živnostenské družstevnictví v Německu. (»Živnostenský Věstník 1908 str. 63). Srv. poměry ve Francii (Ú. A. 91.).

³⁶⁾ Nehledíme vůbec k tomu, jak snadno obchodně nedostatečně vzdělání nebo poměry stísnění maloživnostníci padnou právě v obchodech směnečných do rukou lichvářům a podvodníkům (Gefälligkeitswechsel). Viz Ú. A. 103 a sl. 144, 181 a j.; v. Hattingberg praví tu (140), že maloživnostník nemá porozumění pro formu směnečnou. — Expert Exler, truhlář, zástupce Niederöstrerr. Gewerbevereinu, přímo žádá, aby do určité míry stav živnostenský byl vyloučen ze směnečné způsobilosti. (Ú. A. 123). To vše jsou okolnosti, které především vzděláním, opatřeními národohosp. politickými, po příp. trestními a pod. se dají odstraniti. Žádný veřejný fond by nevystačil potřebě úvěru, která by se jevila po tomto bezohledném opatření. Jedná se ne o to: odstranit směnky, nýbrž naučit živnostníky, aby jich správně užívali, aby věděli, kdy směnky lze dobře užít a kdy nikoli.

jenž ji k jeho potřebě třeba prostředkovatě vynaložil.

Při dnešním užívání smenek u živnostnictva jeví se nám dvě hlavní vady:

A) Směnka zde neodpovídá skutečnému hospodářskému procesu, jež má představovat, a závazek směnečný nepostihuje pravý hosp. subjekt. Živnostník, jenž na směnku si vypůjčí, aby brzy získanou hodnotu (kterou za krátko je povinen nahradit) mohl zcizit, nemůže právem být vystavovatelem směnky vlastní ani příjemcem směnky vydané, poněvadž, až dojde k placení, nebude mít³⁷⁾ náhradu oněch hodnot, jež na neurčitě dlouho a pravidelně na del než 4—6 měsíců odevzdal odběrateli.³⁸⁾ Úvěr tohoto druhu bývá »půjčováním na směnku« a to druhu zvlášť riskantního, protože se naprosto nedá zjistit, nač t. j. pro koho živnostník statky v úvěr přijaté vynaloží. Úvěr směnečný je žádoucí jen jako úvěr eskomptní! — S tohoto (prozatímního) hlediska byla by zde nutná náprava, aby příjemcem směnky byl odběratel maloživnostníkův. Avšak což jestliže je to pouze překupník? Anebo má továrník čekat, až maloživnostník surovinu zpracovanou prodá? Továrník potřebuje placení hned a to aspoň směnečného — živnostník by tedy mohl použít jen svých starších pohledávek k hrazení nových dluhů. Rozhodně však aspoň k obstarávání suroviny pro tyto starší odběratele musil by mít kapitál hotový.

Připusťme to (s Lexisem). Avšak tato úprava, při níž by malými smenkami odběratelů živnostník, resp. továrník měl nebo aspoň chtěl zaplavovati trh, by nepomohla, poněvadž by se tu narazilo na druhou vadu směnky, a ta jest,

B) že směnka žádá zaplacení v krátké době a najednou, vylučuje splátky, a nepřihlíží tedy k povaze důchodů dlužníkůvých. Dlužník (konsument), podepsavší směnku, by zde tedy byl odkázán na shora vylíčený způsob střádání (t. j. tedy zpravidla neplodné thesaurování) svých splátek, aby jimi po určitém čase najednou disponoval. Tu zas přicházejí v úvahu praktické zkušenosti o tom, že »pomalé splácení se tak necítí«, a že »nejlíp je platit hned, pokud se peníze nerozkutálí« atd., tedy známé momenty na prospěch splátek, jež přirozeně odpovídají formě důchodu.³⁹⁾

Že směnka pro tyto své dvě hlavní vlastnosti, jež nazýváme s našeho hlediska vadami, se pro úvěr maloživnostenský nehodí, vedle těchto theoretických, ač z praxe čerpaných výkladů do-
svědčuje i ten způsob, jenž prý se tu nejlépe osvědčil, totiž

³⁷⁾ Ú. A. 180. — Viz praktické zkušenosti na venku i v městech. V Praze a předm. na př. největší procento exekvovaných dlužníků jsou živnostníci (dle sdělení výkonných orgánů soudních).

³⁸⁾ Ú. A. 40.

³⁹⁾ Expert Dr. Vogler navrhuje (Ú. A. 153) splátkové úpisy (Raten-schuldscheine).

tak zv. *Sichtwechsel*, směnka na vidění splatná.⁴⁰⁾ Tento druh směnky musíme nazvat odchylkou, anomalií směnky, poněvadž porušuje přísnost a určitost směnečného příkazu, připouští volnou disposici s tak důležitým směnečným činitelem — časem. Důsledky z této volné dispozice plynoucí pro eskont (tento činí takovou směnku nebezpečnější a proto v reálním obchodě k němu nedochází) musí jen potvrdit náš názor, že směnka se pro úvěr maloživnostenský za dnešní jeho desorganisace hospodářské i právní nehodí: nepostihuje závazkem pravý hospodářský subjekt (zavazuje-li se jí sám živnostník jako akceptant směnky vydané nebo jako vystavovatel sm. vlastní), je příliš krátkodobá na dnešní poměry, a nepřipouští formu splátkovou.

Racionelní řešení otázky úvěru maloživnostenského.

Otázka úvěru maloživnostenského je namnoze existenční otázkou živnostníkovou. Tak nalehavá potřeba tedy způsobila praktické, lépe řečeno okamžité řešení. Nezdar dosavadní úvěrové politiky opět potvrzuje dnešní neuspokojující skutečnost, a že dnes se počíná na povolaných místech řešiti otázka živnostenská jiným, odlišným způsobem, zdá se býti opět zásluhou praxe, jež k tomu dala první impulsy.

Ještě v roce 1901 obchodní a živnostenská komora pražská⁴¹⁾ se vyslovila proti omezení žalovatelnosti z pohledávek živnostníkůvých, nepřiloží-li tento k žalobě účet zákazníkem potvrzený v určité zákonem stanovené lhůtě (na př. 6 měs.); pokud se v omezení žalovatelnosti vidělo možné promlčení, pak ovšem 6měsíční lhůta byla krátká. Komora tehdy se vyslovila také přímo proti návrhu na zkrácení lhůty promlčecí pro pohledávky živnostenské. Ale návrh s týmiž intencemi podaný na zkrácení promlčecí lhůty z pohledávek živnostenských r. 1905⁴²⁾ přijímá komora jednohlasně (poukázáno na příznivé výsledky v Německu!), pochopivši jinak než r. 1901, »že ochrana dlužníka v zákonodárství rakouském překročila již přípustné meze«.

Tato věta zdá se býti vřídčím motivem snah maloživnostenských, v podstatě dobrým, ač theorie musí ujasniti správný jeho smysl a význam nejen pro zákonodárství, nýbrž i pro proces hospodářský.

Přehledně jeví se nám dnešní reformní snahy asi v těchto hlavních rysech:

1. Budiž zabráněno úvěru zbytečnému, zejména hospodaření na dluh (*Borgwirtschaft*); maloživnostenský uvěřitel

⁴⁰⁾ Ú. A. 8. — Viz i zprávy o obchodech fondu cís. Fr. J. I. ku podpoře malých živností. Zde se těchto směnek užívá jako podkladu k obchodu kontokorrentnímu.

⁴¹⁾ Protokol IV. všeobecné řádné schůze z 14./X. 1901.

⁴²⁾ Protokol III. všeobecné mimořádné schůze ze 27. III. 1905 str. 7. a n.

a jeho úvěrník stejně buďte přidržováni k placení hotovými. Platební morálka.

2. V závazek z úvěrního poměru budiž jako hlavní dlužník vtažen konečný příjemce majetkové hodnoty, pravidelně tedy konsumující odběratel živnostníkův.

3. Poměr úvěrní na tuto basi postavený budiž vyjádřen vhodnou obligatorní formou skripturní, jež by zjišťovala i určitost závazku i pravidelnost jeho plnění, buď najednou nebo v periodických splátkách, a jež by pohledávkám maloživnostenským poskytla možnost cirkulace.

Snahy sub 2.—3. možno označiti jako tendence úvěru dávaného (aktivního) užiti k dosažení a organisaci úvěru přijímaného (passivního).

4. Úprava úvěru maloživnostenského budiž chápána jako způsob zvelebovací akce maloživnostenské, dle toho budiž úvěr organisován se zvláštním zřetelem k tomu, aby byl vrácen původnímu svému účelu, t. j. podpoře produkce, k čemuž dnes především směřuje organisace družstevní (družstva různých účelů, nejen úvěrní). Úvěr nechť podporuje družstva, družstva nechť podporují úvěr.

Ad 1.

Zásada: budiž poskytována pomoc tam, kde je jí opravdu třeba, a jak je jí třeba, vede především k odpírání úvěru tam, kde se ho nadužívá nedbalostí nebo zlodějstvím. Toto jsou dvě meze, mezi nimiž se pohybuje způsob placení velké části konsumentů, tak velké, že člověk užasne, poslouchá-li zkušenosti praktika. Reformní snahy především tu musí usilovat o opravdovou platební morálku, o zamezení žití nad poměry na útraty většinou maloživnostníků — jak to dnes vidíme zhusta zejména v t. zv. »středním stavu městském«.

Prostředky k sledování tohoto cíle jsou dvojí: svépomoc a pomoc veřejná.

Při dnešních platebních zvyklostech se živnostník často bojí nebo ostýchá domáhati se svého majetku omezováním úvěru, upomínáním, nebo dokonce žádáním placení hotovými. Bojí se, že by odběratel se urazil a přešel ke konkurentovi, který by mu v tom směru více hověl. Proti tomu sami praktikové doporučují vzájemnou závaznou úmluvu živnostníků; lze působiti i na stud nebo ješitnost zákazníků společným inkasem pohledávek (Dr. Ettinger, Ú. A. 133 a j.) a pod. Theoreticky správná cesta, ale v praxi těžce uskutečnitelná, při dnešním nepochopení vlastních zájmů u živnostnictva a při zatajování obchodních poměrů jednotlivce živnostníka. Společné inkasso na př. stalo se namnoze opravdu institucí neoblíbenou, poněvadž živnostníci jí užívali jen k vymáhání nejšpatnějších pohledávek u zákazníků, na nichž jim už nezáleželo.

Jak poměrně by bylo snadné vyhýbati se zákazníkům liknavým anebo vůbec špatným — kdyby se v místě organisovala

jednoduchá informační kancelář, třebas při společenstvu úvěrovém. V malých místech ovšem se vždy zná přibližně kvalita zákazníkova — interese se o to starají! — Zde však často rozhodují o úvěru motivy společenské, čemuž opět by bylo lze čeliti jen organisovanou svépomocí buď všech nebo aspoň většiny místních živnostníků.

Jest však ještě jiný žádoucí prostředek k docílení platu hotovými, který by ovšem aspoň ve větší míře vyžadoval též solidárního provádění: učinit placení hotovými zákazníkům výhodnějším — poskytnutím skonta. Dnes nemívá zákazník kromě svého morálního uspokojení žádné, zvláště ne hmotné výhody z placení korektního. Naopak ztrácí, platí-li hned týž obnos, který bude »ještě dost brzy« možná zaplatit za půl roku. (Srv. Ú. A. 63.) Tato instituce by ovšem předpokládala zase potřebné obchodní vzdělání každého maloživnostníka.

Ač svépomoc je vnitřně nejceněnější methodou k odstranění vad, přece v našem případě se jeví nedostatečnou nejen proto, že tu předpokládá větší uvědomění a solidaritu, nýbrž že vadami těmi je ze značné části vinna i veřejná, zákonodárná úprava uvedených poměrů. Proto správný je názor, že i stát má působiti k tomu, aby dlužníci se naučili platit.

K tomu účelu zejména dobře se hodí v německém občanském zákoně (§ 196.) zavedené zkrácení promlčecích lhůt pro pohledávky za konsumenty. Tím se docílí, že ani při dobrovolné shovívavosti věřitelů-živnostníků nebude těmto lze po určité době déle na zaplacení čekat, ač ovšem i toto ustanovení dalo by se obcházeti formálním, smluveným přetrhováním promlčení. Lze však očekávati, že soudní »šikany« a útraty s tím spojené i zájem zákazníkův, aby pro dluhy ani formálně nebyl žalován — to vše by působilo na urychlení placení.

Opatření toto doporučuje v citovaném již usnesení pražská obchodní komora r. 1905. Zaslouží tu pozornosti, že kratší promlčecí doba (2letá) navržena je pro pohledávky živnostníka ke konsumentům a vlastním zřízencům a zřízenců k živnostníkovi, delší promlčení však (4leté) na úvěr poskytovaný živnostníku k provozování jeho živnosti. (Tedy již naznačená tendence omeziti úvěr dávaný a usnadniti úvěr přijímaný.)⁴³⁾

Navrhují se ještě jiná zákonodárná opatření k ochraně maloživnostenských věřitelů, jako výhrada vlastnictví k nezaplaceným dodaným věcem, zákonné právo zastavní k nim⁴⁴⁾ a pod. Tato opatření však dle střízlivého názoru maloživnostníku jako »dodavateli posledních konsumentů« mnoho ne-

⁴³⁾ Cit. protokol. z 27. III. 1905. Str. 11. a 12.

⁴⁴⁾ Ú. A. passim — na př. 122, 123. Stojí za povšimnutí, jak těmito názory — v praxi už dávno prováděnými (uvěřování strojů šicích, bicyklů atd.) — otřásá se juristickým názorem, že při úvěru přecházejí uvěřené věci do vlastnictví úvěrníkovy.

pomohou. Jestliže se jeho zboží úplně spotřebuje (živnosti potravinářské) nebo aspoň značně opotřebuje (živnosti oděvní), tu ani první, ani druhý způsob zákonodárné ochrany by jej před ztrátou neuchránil. Jinak ovšem jest při svěřování strojů a pod. na splátky; zde pak dostačí smlouva, pravidlem písemně vyhotovená.

Patří také k veřejné pomoci, aby veřejné korporace nezhoršovaly úvěrovou tíseň malého živnostníka liknavým placením svých dodávek. Na to si stěžuje i uvedené memorandum N.-Ö. Gewerbeverein i úvěrní anketa 1900 (na př. str. 41.).

Ad 2.

Praxe také v tomto problému předstihla řešení theoretické, a snad na toto přímo uvedla.

V předešlých partiích o pojmu a funkci úvěru bylo zdůrazňováno, že úvěr netvoří nový kapitál z ničeho (ani ne z důvěry) a že záleží jen v přemístění majetkových hodnot z jednoho hospodářství do druhého, aby zde došly (pravděpodobně lepšího) užití, začez hospodářství takto posílněné povinno jest k odplatě hodnoty majetkové za určitý čas a pravidelně i k náhradě za užívání (úroků). Bylo již zdůrazněno, že vždy nároku úvěrnímu musí odpovídati majetková hodnota, z jejíhož přemístění právě onen nárok vznikl.⁴⁵⁾ Jestliže tedy první úvěrník předá obdržanou uvěřenou hodnotu dále, ručí za uspokojení úvěrního nároku uvěřitelova majetkový fond tohoto druhého úvěrníka. Tato ekonomická zásada je provedena (opačným postupem) ve směnce, jak již uvedeno. Tedy při úvěru konsumptivním za uspokojení nároku úvěrního ručí vlastní, t. j. poslední konsument.⁴⁶⁾ Tuto důležitou zásadu úvěru především maloživnostenského vyslovuje jasně Lexis⁴⁷⁾: »Vždy musí kapitál na úvěr daný existovati u někoho jiného ať už ve formě peněz nebo zboží.« Sám však lépe vyslovuje tuto zásadu pro úvěr konsumptivní: »První podmínkou solidního systému úvěru oběžného⁴⁸⁾ jest, aby vlastní konsumenti měli k dispozici prostředky, aby nakoupené zboží mohli hned zaplatiti, třeba snad z pohodlí, zvyku nebo šlendriánu s placením odkládají.« V oddílu 6. svého článku praví hned v čele: »Poslední odběratelé musí býti bezprostředně schopni placení.« Názor Lexisův o tom, že vlastní konsumenti musí míti po ruce prostředky ať v penězích, ať ve zboží, potřebuje doplnění v tom smyslu, jak sám to naznačuje oním »být schopný k placení«, tedy vládnouti dostatečnými

⁴⁵⁾ Philippovich, Grundriss I. 241.

⁴⁶⁾ Ú. A. str. 128. Dr. Ettinger praví: Der Aufbau des Creditsystems einer Volkswirtschaft wird von der letzten Kundschaft (Detailhändler, Kleingewerbetreibender) bestimmt. — Nikoli toto odběratelstvo, jež ostatně není »posledním« nýbrž konsumenti jsou základním kamenem stavby úvěrové!

⁴⁷⁾ Cit. článek. Hdw. d. Stsw.

⁴⁸⁾ Pozn.: a takovým má být každý úvěr osobní. Právě oběžnost (a krátkodobost) snižuje risiko, zde neustále na zřetel přicházející.

fondy důchodovými,⁴⁹⁾ jimiž dnes ve značné vrstvě konsumentstva (dělníci i úředníci) je schopnost k práci fyzické i duševní.

Lexis však i při splnění podmínek shora uvedených, aby odběratelé byli schopni placení, nalézá povážlivým, jestliže producenti berou úvěr jen na očekávání budoucího odbytu, tedy nikoli na základě provedeního prodeje zboží, jehož zaplacení ovšem teprve se očekává. Úvěrníci konsumenti stávají prý se pak jen sprostředkovateli odbytu pro producenty, ovšem s velkým risikem pro tyto, poněvadž dostávají vlastnictví oněch produktů. Korraktní postup, praví Lexis, záleží očividně v tom, že každý podnikatel zúčastněný na procesu produktivním a obchodním vstupuje sám (seinerseits) jen do těch závazků, jež jsou kryty jemu příslušejícími nároky z uzavřených již prodejů, při čemž tedy ceny definitivně jsou určeny.

Lexis zde očividně chce se z daleka vyvarovati pojetí, jež Komorzynski potírá jako »anticipaci ceny v úvěru«, a jež působí obtíže při řešení úvěru na dodávky.

Malý živnostník totiž, má-li se účastniti výnosných obchodů veřejných dodávek, potřebuje úvěru jednak k obstarávání surovin, jednak k placení nákladů výrobních a dodávacích (mzdy, do-pravy atd.). Má-li mu být vzhledem k těmto nákladům poskytnut vyšší úvěr, než co stojí surovina, předpokládá se, že produkt bude vyhovovat, že bude přijat, že cena jeho bude tedy v oné výši realisována.⁵⁰⁾ Anticipuje se tato cena v úvěru?

Dle mého názoru nikoli. Živnostníku se nepůjčí proto, že jeho produkt bude tolik a tolik stát, nýbrž na jeho osvědčenu o solidní práci, jež surovinu nekazí; na této věřitelově jistotě, podepřené (kromě nakoupené suroviny) ještě zpravidla majetkovým ručením různého druhu, záleží dlužníkovu osobní úvěruschopnost a úvěruhodnost. Živnostník, kterému tyto podmínky scházejí, nedostane vypůjčit ani do výše ceny surovin, které, ač jsou teď, (příště) zpracovány, snad nebudou statkem pohotovým k uspokojení nároku úvěrního. — Úvěr dodávkový je zkrátka jen určitou formou úvěru osobního, má všechny jeho přednosti i obtíže.⁵¹⁾ Lexis ve své theorii vyhýbá se něčemu, co si vynutila již dnešní doba, jež fyzickou a vůbec nepodnikatelskou práci málo odměňuje, jež čistý zisk ze sil přírodních i z »vykořisťení hospodářsky slabších« dáva jen části všeho konsumujícího lidstva, při čemž druhá část stěží ze svého důchodu opatřuje si ony statky, které již upotřebuje, tedy šaty na př. platí teprve, když je nosí, potraviny platí z výnosu práce, kterou požití jich umožní (dělník platí v sobotu po výplatě) atd. Právě v těchto vrstvách ovšem je úvěr nejriskantnější, poněvadž případy neštěstí nebo smrti vyděláva-

⁴⁹⁾ Viz Komorzynski l. c. 127.

⁵⁰⁾ Srv. s názorem Dra Voglera, Ú. A. 148.

⁵¹⁾ A že těchto předností má víc, ukazují veskrze příznivé výsledky. (Ú. A. passim na př. 148.) — Zprávy českého Fondu cí. Fr. J. I. ku podpoře malých živností.

jícího dlužníka způsobí, že úvěr zůstane nekryt a neuhrazen. Jinak však ve vrstvách dělnických jsou poměrně lepší plátcí než v t. zv. lepších (v nichž se zhusta žije nad poměry). To potvrzují sami živnostníci — ovšem jen tam, kde je jistá platební morálka, především na venkově. Ve městech tomu namnoze tak není, jak ukazují zprávy z pražských předměstí (zde je ovšem mnoho viny v samém živnostnictvu!).⁵²⁾

Avšak pohlédneme-li, jak dnes tyto poměry se vyjadřují v úvěru živnostenském, uvidíme, že jimi nejtíže trpí »dodavatel posledních konsumentů« — maloživnostník-detailista.

Dodavatel posledních konsumentů ručí za to, že úvěrní nároky na odplatu statků jemu svěřených dojdou splnění, ač sám nemá už těchto statků, poněvadž je přemístil do hospodářství, v nichž ony se proměnily v pracovní energii. Toto ručení při nepravidelnosti splátek a neurčitosti lhůty jejich ochromuje jej potud, pokud sám nepřijde úplně na mizinu, dokud neohlásí (nezaviněný) konkurs. Teprve pak při realizaci konkursantova jmění dochází provedení hospodářská zásada z theorie úvěru vyvozená, že dlužníci maloživnostníkovi »ručí« za splnění jeho závazků k věřitelům. Pravidelně se tu drasticky ukazuje »risiko posledních konsumentů«.

Požadavky, aby živnostníku byl povolen úvěr na základě pohledávek za zákazníky, jeví se nejen spravedlivým, nýbrž ekonomicky zcela odůvodněným z povahy úvěru, z něhož, — jak bylo ukázáno — plyne, že nárok vzniklý dáním úvěru dojde svého splnění (t. j. odplaty) ze soukromého⁵³⁾ hospodářství, do něhož majetkové hodnoty úvěrem byly přemístěny, aby zde byly užity. — Ovšem naproti theoretické správnosti a uznané spravedlnosti stojí risiko takového úvěru.

Neboť třebas pohledávky živnostníkovy představují jeho aktiva a proto má mu býti umožněno, aby jich mohl užít i k úplnému zcizení (cesse, eskompt), nebo aspoň k zastavení (k tomu směřují zálohy na účty a faktury), přece obchody toho druhu předpokládají dobrovolný konsens živnostníkov a spolukontrahenta (cessionáře nebo zástavního věřitele).

A tento dobrovolný konsens bude jen tím dosažitelnější (lacinější), čím bude menší risiko pohledávky zákaznické, úvěrnímu obchodu za záruku sloužící. Vynutit úvěr pro živnostníka na jakýchkoli fondech je postup přičící se nikoli pouhým dogmatům liberálním, nýbrž i citu spravedlnosti, rozeznáme-li ji dobře od filantropie a od divně pochopeného zájmu společenského: zachováti malé živnosti — ale neublížití nejhorším jejich škůdcům — neplatícím zákazníkům.

(Dokončení.)

⁵²⁾ Viz zprávy Fondu císař. Fr. J. I. v Praze na př. data o Žižkově.

⁵³⁾ Viz širší výklad tohoto termínu u Komorzynského, str. 3. a sl. Místo »privatwirtschaftlich« lépe se hodí jeho termín »sonderwirtschaftlich«.

zakupující si velkostatky někdy po stránce kapitálové dostatečně vyzbrojeni, platí pravý opak o jich výzbroji odborné. Po té stránce předčí mnohdy i dosavadní české rodiny velkostatkářské, a v tom tkví právě záruka, že udrží se i přes okamžitý snad jen skrovnější majetek peněžní. Avšak v zájmu jak jich vlastním, tak i české državy velkostatkářské chtěl bych je upozorniti na to, aby postarali se způsobem pokud možno nejdokonalejším o odborné vzdělání, a tím i o hospodářskou budoucnost svých potomků — a nenapodobovali příklad některých starších velkostatkářských rodin českých, jimž zdá se studium právnické nebo krátká praxe na některém panském latifundiu dostatečnou odbornou průpravou pro jich syny. Chce-li zeman na statku svém prosperovati, nesmí hospodařiti jako malý kavalír, nýbrž musí hospodařiti jako velký sedlák — tomu nenaučí se ani na právnické fakultě, ani to neokoukne na hraběcím nebo na knížecím dvoře.

O maloživnostenském úvěru.

Dr. Jos. Macek.

(Pokračování.)

Ad 3.

Naznačené spravedlivé i odůvodněné úpravě pohledávek zákaznických dalo by se dle dnešního právního řádu vyhověti tím, že by se zákazník zavázal v takové formě, v jaké toho živnostník k dalším transakcím potřebuje.

Nejpřísnější forma závazku zákaznickova je nejpriznivější živnostníkovi. To je přirozeno. Ale o formě směnečné, jaká tu především se nabízí, už bylo jako o nevhodné promluveno.

Úprava úvěru vyžaduje stálých ohledů ke skutečné potřebě maloživnostníkově, ale stejně i zákaznickově.

Uvažme, do jakého obnosu živnostník úvěr nejnutněji potřebuje a kolik jeho závazků by mělo nutně přejíti na zákazníka? Otázka je trochu podivná a je ovšem pouze methodickou pomůckou — skutečně na ni nelze odpovědět.

Vraťme se k základnímu rozdělení živnostenského úvěru na daný (aktivní) a přijatý (passivní) a vzpomeňme si na zkušenost, že v onom dávaném úvěru se »propadá« velká část provozovacího kapitálu, a že obtíž maloživnostenského úvěru je právě v tom, že maloživnostník je nucen vcházet i v úvěr passivní (k svému dodavateli), protože poskytuje⁵⁴⁾ úvěr aktivní (svému zákazníkovi).

Mějme při tom stále na paměti, že živnostník v úvěru svému zákazníkovi uvěřuje nejen to, co sám přijal úvěrem, nýbrž že zde uvěřuje i náhradu za svou práci a ostatní náklady výrobní, vedle toho pak risikovou premii resp. útoky

z doby, po kterou pravděpodobně bude nucen čekat, dále jistě plus »čistého zisku«, měnlivé dle konkurenčních (resp. monopolních) poměrů živnostníkůvých — to vše ovšem v obnosu odhadnutém dle všech okolností konkrétního případu.

Jestliže by tedy formou směnečnou zákazník se zavázal živnostníkovi k přísnému krátkodobému zaplacení všech těchto složek svěřené majetkové hodnoty, dosáhlo by se snad více, než dnes při úvěrovém hospodářství nevyhnutelně se jeví potřebným k usnadnění maloživnostenského provozu, k opatření potřebného provozovacího kapitálu. Že by takový přísný závazek měl — při dnešním exekuce prostém minimu — cenu často zcela nepatrnou, dokazuje všeobecná zkušenost.

Všechny živnostenské kreditní ústavy nařikají dnes na nedostatek kapitálu, ale na druhé straně spořitelny a záložny rolnické atd. mají peněz dosti. Nejedná se tedy z pohledávek zákaznických udělat nějaké platidlo, nýbrž jen dobrou zárukou, jako prostředek k opatření zálh, jež potřebuje živnostník k svému úvěru passivnímu, opravdu provozovacímu.

Pohledávky maloživnostníků za zákazníky jsou zajisté méně vhodným podkladem závazků směnečných, a pro účely úvěrní stačil by úvěr lombardní nebo lombardu podobný.

Za skriptury, jichž by k lombardním obchodům bylo použito, již prakticky se zavádějí v nedokonalé ovšem ještě formě účty od zákazníků uznané.⁵⁴⁾ K tomu, aby účty tyto skutečně byly ve skriptury zdokonaleny, vedou ony cesty kolektivní svépomoci a státního donucení. Toto zajisté je bezpečnějším opatřením, protože je přísnější a zaručuje potřebnou jednotnost formálně i materiálně právní.

Ti, kteří by pohledávku zákaznickou učinili co nejvíce spolehlivou a živnostníku resp. cessionářovi (na nějž od živnostníka přejde) příhodnou, navrhuji, aby se účet zákaznický upravil nejméně jako kupecká faktura,⁵⁵⁾ na níž je důležité forum contractus, lhůta k podání námitek, doba a podmínky splatnosti (začátek zúročení) a skonto. Navrhováno často aspoň omezení lhůty k podání námitek proti účtu.

K snahám po tom, aby pohledávka zákaznická přetvořením v skripturu byla tak mobilisována, jako bývá závazek živnostníkův k jeho dodavateli (tratta), aby tedy byla pohledávka schopna úplného eskontu, čímž by se zaplatilo dodavateli živnostníkovu, mám námitku opět z praxe vzatou, že tak malé pohledávky, jako jsou zákaznické, nejsou vhodným předmětem eskontu, a že

⁵⁴⁾ Praktikové říkají: Placení hotovými je pro maloživnostníka nejlepší rozřešení jeho potřeby úvěrové. Tam, kde zákazníci platí, není nouze o malož. úvěr. Viz dále.

⁵⁵⁾ Viz dobrozdání pražské komory ze 14. X. 1901. Dále zpráva moravského Ústředního Svazu společenstev živnostenských za r. 1909.

⁵⁶⁾ Úvěrní anketa str. 190.; 193. — Potvrzování by se ovšem dalo přímo na duplikátu, jenž by zůstal živnostníkovi.

ono risiko »posledních konsumentů« (neznámých co do platební schopnosti a přesnosti) snad ještě na dlouho jim zatarasí cestu do velkých bank,⁵⁷⁾ a nemůže-li — pro dohlednou dobu — věřitel tyto směnky podati k diskontu, resp. rediskontu, pak mu nejsou nic platny. Pro případ, že by banka eskontovala malou trattu na konsumenta z důvěry v bonitu trassantovu, je tu risiko, že při nehonorování konsumentem v čas splatnosti vzrostou útraty nutným protestem a regressem, jenž ovšem se zastaví u »posledního dodavatele« konsumentova; úvěrní potřeba živnostníkovou takou »trattou« se tedy pouze odročí do dne její splatnosti, aby tím naléhavěji pak znova vyvstala.

Právní povahu dnešního poskytování záloh na účetní pohledávky pokusíme se zkoumati v následujícím oddílu. Nepohodlí právní, jakým trpí tento způsob úvěru, stěžuje jeho vývoj, jenž s hlediska theorie i praxe je žádoucí — pokud ovšem nelze konsumenty přiměti k placení hotovými.

Dnešní »diskontování« účetních pohledávek.

Ačkoli v dřívějších kapitolách byla snaha probíratí úvěr se stanoviska čistě hospodářského, nebylo místy vyhnutí, aby se nezabočilo na pole právní. Jest totiž málokterý vztah hospodářský tak pevně sloučen s poměry právními jako poměr úvěrový. Požadavkem při úvěru — jak se to krátce formuluje — jest, aby dlužník při vypršení úvěru *a)* platiti mohl (moment hospodářský), *b)* platiti chtěl (moment ethický), *c)* platiti musil (moment právní).⁵⁸⁾

V důsledcích předešlých úvah o významu důvěry máme za to, že dnes rozhodující jsou momenty: hospodářský a právní. Lze-li dlužníka, který platiti může, též k placení donutiti, nezáleží na tom, chce-li nebo nechce-li platit. Tam, kde se staví úvěr na moment ethický, při slabé dlužníkově posici hospodářské a při nepříznivém (věřiteli) stanovisku právním (na př. je-li vysoké existenční minimum exekuce prosté), tam se pracuje s vyšším risikem. (Úvěr osobní: úvěr hypotekární.)

Nejpříkřejší právo dlužnické při hospodářské nedostatečnosti stíhaného nezmůže ovšem ničeho, ale tím spíše je úkolem práva zameziti takové případy jistou hygienou úvěru.

Hospodářská činnost »poskytovat potřebný úvěr tomu, kdo potřebný úvěr poskytl« jinak než směnečně — volá dnes po zákonodárné úpravě. Právní způsob, jakým si zatím úvěrní praxe

⁵⁷⁾ Jinak je tomu ve Francii, kde publikum je zvyklé platiti směnky přesně.

⁵⁸⁾ Viz Bráfův článek »Úvěr« v Ottově Slovníku Nauč., pak Conrad, Grundriss zum Studium der polit. Oekonomie. I. sv. (7. vyd.), str. 114. — Ovšem přímus právní nenahradí přímus ethický — vědomí povinnosti. Tam, kde právo, stanovíc existenční minimum exekuce prosté, dovoluje dlužníkovi, aby neplatil — dlužník poctivý si přece od úst utrhuje a platí.

pomáhá, je plný právních nesrovnalostí, zaviněných často ovšem nejen platným právem, ale i nesprávným pochopením a užitím jeho, jak dále bude patrné.

*

Máme po ruce stanovy a jednací řády tři českých bankovních družstev, jež se t. zv. eskontem účetních pohledávek převážně zabývají. Jsou to »První česká diskontní společnost v Praze« (I. Č. D. S.), »Diskontní družstvo při České průmyslové bance« (D. D.) a »Kreditní společnost v Praze« (K. S.) — vesměs zapsaná společenstva s ruč. obmezeným.

Tato družstva půjčila na účetní pohledávky (dle výročních zpráv):

	I. Č. D. S.	D. D.	K. S.
R. 1910	26,191.714·12 K	40,106.478·17 K	6,562.916·— K
R. 1911	26,601.122·07 K	41,359.433·63 K	7,794.315·— K ⁵⁹⁾

Postup, jakého se užívá u I. Č. D. S., je krátce tento: Každý člen družstva má správní radou vyměřený maximální úvěr. Dle výše přijatého úvěru řídí se počet závodních podílů (hotově splatných), jimiž se musí člen účastnit na obchodech družstva. Do výše povolené může žádati za zápůjčku, předkládaje své pohledávky za svými odběrateli (ať konsumenty, ať překupníky), z nichž si správní rada ponechá tolik, kolik odpovídá čtyřem třetinám poskytnutého úvěru. (Půjčuje se normálně 75% ze sumy postoupených pohledávek.) Dle jednacího řádu, jenž — podepsán členem — jest smlouvou mezi ním a společenstvem, pohledávky takto »eskontované« přecházejí »do vlastnictví společnosti« (§ 4. jedn. ř., § 10. stanov I. Č. D. S., stejně § 13. stanov D. D.)

Celá ⁶⁰⁾ suma postoupených pohledávek připíše se členu k dobru na zvláštním »běžném účtě B«. Touto sumou však nemůže disponovati. Nýbrž musí napřed vystaviti akcept na oněch 75% a pouze tímto obnosem může volně nakládati. Tento akcept je splatný za 3—6 měs., a družstvo rediskontem jeho u banky si opatřuje kapitál, neboť vlastní by mu nestačil. Každou změnu v pohledávkách musí člen družstvu oznámiti, splátky přijaté na ně musí ihned družstvu odvésti, neboť dle § 11. jedn. ř. vystupuje člen proti svému (o cessi nezpravenému) dlužníkovi jako »inkassomandatář«. Kdykoli družstvo má za to, že pohledávky ztratily na bonitě, musí člen postoupiti další nebo jiné; na požádání musí předložiti družstvu notářsky ověřené výpisy ze svých knih, pokud se týkají postoupených pohledávek, musí vystaviti řádnou postupní listinu o nich i předložiti všechnu korespondenci s dlužníkem. Diskontovanými pohledávkami ovšem člen disponovati nesmí.

⁵⁹⁾ Statistika vývoje tohoto druhu úvěru v hlavních ústavech Rakouska do r. 1908 uvedena je v informativní studii G. A. Schreiberova »Die Diskontierung von Buchforderungen«, Stuttgart, Muthsche Verlagsbuchhandlung 1912, na str. 6. — I. Č. D. S. uvádí statistiku svého vývoje v každé výroční zprávě.

⁶⁰⁾ Tak v I. Č. D. S. — jinde tyto pomocné sumy jsou vedeny v patrnosti jinak.

Kdyby člen navázal styky s jiným diskontním ústavem, musil by to ihned oznámiti družstvu. Každoročně musí člen podati zprávu o stavu svého jmění, jeho změnu pak vždy hned ohlásiti.

Při poradě spr. rady o žádostech firem za diskont pohledávek nesmí se účastniti konkurent žadatelův.

Správní rada má právo dáti prohlédnouti úředníkem družstva knihy členovy a doklady zejména k tomu cíli, aby zjistil právní povahu pohledávek, jakož i aby se přesvědčil, zda u každé pohledávky byla učiněna poznámka o cessi (zvl. razítkem), jak předpisuje § 8. jedn. ř.

Družstvo zpravidla nezpravuje dlužníka postoupeného, ale má právo tak učiniti, a učiní tak zajisté, má-li nějaké pochybnosti o existenci pohledávky nebo o přesném placení ať už cedentově, nebo cessově.

Když člen své pohledávky účetní také jinde eskontuje, aniž by si před tím vyžádal písemný souhlas správní rady, nebo dopustí-li se trestního činu ze ziskuchtivosti, může býti od spr. rady vyloučen z družstva (§ 6. stanov, kde udány ještě jiné důvody vyloučení).

I. Č. D. S. vyplácí dle § 18. stanov nejvýš 4% dividendu, čímž vylučuje výdělečné snahy při poskytování úvěru svým členům.

Stanovy ostatních družstev (D. D. a K. S.) liší se hlavně v ustanoveních o výši podílů a ručení, o poměru k bance a v trestních ustanoveních proti členu, jenž překročil stanovy nebo jednací řád. Nemají omezenou výši dividend.

Právní úprava diskontního procesu je zrovna jako celkové hospodářské provedení jeho u všech těchto družstev skoro stejná.

a) Posuzujeme-li s hlediska platného práva onu (smlouvenou) právní úpravu, především zamítneme formulaci event. názor, že by cedovaná pohledávka přecházela do »vlastnictví« cessionářova. Původní obligační poměr cedentův k cessovi zůstane i po perfektní cessi přece obligací a nezmění se cessí v právo věcné, jakým je vlastnictví.

Kdyby si byl cedent vyhradil oproti cessovi vlastnictví k prodané věci až do úplného zaplacení kupní ceny, pak by ovšem mohlo přejíti smlouvou postupní i vyhražené právo vlastnické. Též v případě podobně vyhraženého resp. zřízeného práva zástavního k prodané věci by podobně přešlo i toto s postoupenou pohledávkou. Rozdíly obou těchto poslednějších případů mezi sebou i od hořejšího případu jsou závažny při exekuci a konkursu (cedenta nebo cessa, konečně i cessionáře). — Před zpravením cessa nenabývá cessionář vůbec oprávnění z postoupené pohledávky, ani věcného práva k postoupené pohledávce (srv. § 1395 obč. z. a § 294 ex. ř.).

b) Další pochybnost v nás vzbudí otázka: Je úvěr na postoupené pohledávky (dle vylíčené úpravy) úvěrem směnečným čili nic?

Odpověď není nesrovnává se se zněním § 2. jedn. ř. I. Č. D. S., jehož I. odst. zní: »Úvěr směnečný poskytuje se členům

b u d' eskontováním jejich obchodních směnek a n e b eskontováním jejich účetních pohledávek u dlužníků, na základě kterých poskytnou se členům hotové zápůjčky na vlastní akcepty.«⁶¹⁾ Tento zde výslovně podaný názor se nevysloven jeví i u druhých dvou družstev. (Cedent je povinen akcept »krycí« honorovati v den jeho splatnosti.)

Odpověď »je« nesrovnává se zase s úplným postupováním (»ve vlastnictví«). Směnka je závazek abstraktní, a proto:

Právně zde existují oproti cessionáři vedle sebe buď 1) dva dokonale závazky cedentovy ze směnky a z cessa (není-li o cessi zpraven cessus, viz § 1395. obč. z.), anebo 2) samostatný směnečný závazek cedentův, samostatný závazek zpraveného cessa a ještě subsidiární rukojemský závazek cedentův za pravost a dobytelnost postoupené pohledávky (dle § 1397. obč. z.).

Obranou nespravedlivého obohacení je v prvním i druhém případě cedent chráněn před dvojím vymaháním se strany cessionáře; avšak vzhledem k § 1397. (konec) a k té okolnosti, že cedent i při cessi perfektní podstoupil samostatný závazek směnečný směřující k témuž plnění, za jehož dobytelnost už jako cedent ručí, máme za to, že zde závazek rukojemský je již absorbován závazkem směnečným, což ostatně není proti zájmu cessionáři. Kdyby však směnka na př. pro formální vadu byla neplatná, vystoupí rukojemský závazek cedentův, který druhdy je spolehlivější než závazek cessův.

Avšak abstraktnost závazku směnečného dává cessionáři nejen v prvém případě volbu řízení soudního, nýbrž i v druhém případě volbu mezi zavázanými!

c) Tento dvojnásobný, tuhý závazek cedentův však jen na oko poskytuje větší právní jistotu nároku cessionáři.

Cessionář, který nezpraví, lépe řečeno nedá (cedentem) zpravit cessa, nenabude, či abych tak řekl, nezmocňuje se dle našeho práva pohledávky postoupené, t. j. poměru dosavadního věřitele (cedenta) k dlužníkovi (cessovi), nýbrž nabývá (dle cit. 1395. o. z.) pouze obligačního nároku oproti dosavadnímu věřiteli. Risiko cessionářovo je tedy v tomto případě právnicky zcela v osobě cedentově (viz sub b). Toto risiko, smíme-li tak říci: »občanskoprávní«, je opakováno risikem směnečným — neboť krycí směnka je podepsána zase jen cedentem.

Tato krycí směnka (»na kterou se poskytne zápůjčka« — dle § 2. jedn. ř. I. Č. D. S.) však nemá nového samostatného obsahu hospodářského. Co tím myslíme, pochopí čtenář, vzpomene-li si na theorii úvěru z předu probíranou. Znázorníme si věc příkladem: Cedent postoupil všechny své pohledávky a vyplaceno mu při »eskontu« 75% jejich sumy, na kterýžto obnos vystavil krycí směnky s různou dobou splatnosti — dle úmluv

⁶¹⁾ Místa proložená podtrhuji sám.

s odběrateli. První větší směnku však nebude moci včas zaplatiti (na př. pro neplacení odběratele). Zastaví-li platy, budou pohledávky hlavním úhradním fondem ke krytí »krycích směnek« — tak tomu bude zejména u maloživnostníků, jichž zařízení dílenské nemívá značnou cenu, nad to pak je chráněno před exekucí § 251. č. 6. ex. řádu. V tomto případě se tedy vnucuje závěrek:

Krycí směnka je kryta tím, co kryje.⁶²⁾

Jsou-li pohledávky fingované, je i »krycí« směnka bezcenná — pokud zaplacení její z jiného jmění cedentova — jak to v takových případech bývá — dosíci nelze.

Je-li postoupená pohledávka nedobytná, tu ovšem — pakliže cedent je jinak solventní — má směnka cenu. Ale poněvadž ručení cedentovo při úplné cessi již stačí na uspokojení cessionářova nároku, má tu směnka jen význam pro usnadnění a urychlení řízení soudního.

d) V krycí směnce však přece jen přichází do probíraného úvěrního poměru důležitý nový moment právní: ordrekvalita směnky, jež je zrovna právnickým výrazem pro hospodářský jev: kolování úvěrního statku z jednoho hospodářství do druhého, kde nalézá lepšího užití.

Při cirkulaci, pro niž směnka je uzpůsobena právní snadností převodu, vystupuje obzvláště další vlastnost její: abstraktnost. Je jisto, že ačkoli v závazku prvního směnečně oprávněného proti hlavnímu dlužníku směnečnímu má abstraktnost malý význam (právo námitek), znamenala by »kausa« pro cirkulaci asi tolik jako závaží u nohy sluhovy.

Význam abstraktnosti vystupuje teprve při cirkulaci směnky a jest důležitou vlastností pro žádoucí v obchodě určitost a manipulační snadnost. Žádných důkazů o existenci nároku není tu potřeba než formálních náležitostí čl. 4. sm. ř. a vlastnického nabytí směnky (dle theorie Randovy).

Při dnešním »diskontu« účetních pohledávek cirkuluje při rediskontu pouze směnka krycí. Účet postoupený, resp. postupní listina na pohledávku z něho zůstane u prvního eskonteura pohledávky (zpravidla to vydatele a remitenta krycí směnky).

K rediskontu by se nehodila splátkovost, jakou se vyznačují závazky konsumentů, neboť by způsobila složitou početní i účetní manipulaci, jež sama o sobě a dokonce pak s dopravními náklady splátek by zdražila tento druh úvěru.

Proto vyloučení splátkovosti u směnek je i pro naši krycí směnku výhodou pro cirkulaci její. K vůli tomu bude nutno tuto vlastnost (nesplátkovost) potřebnou pro rediskont uvést

⁶²⁾ Těch 25%, jimiž obnos cedovaných pohledávek převyšuje sumy směnek krycích, je ovšem také úhradním fondem závazků směnečných, které jsou osobními závazky cedentovými. Rukojemský závazek cedentův (z cesse) je však také osobní, t. j. také dochází úhrady z celého jmění ručitelova — pokud exekuci podléhá.

v příznivý poměr k hospodárnému způsobu placení většiny konsumentů, který, jak shora bylo dokazováno, záleží ve splátkách (týdenních a měsíčních — dle sociálního postavení plátce).⁶³⁾

(Dokončení.)

Činnost Národohospodářského ústavu při České Akademii.

Referuje Dr. Josef Gruber.

Vracíme se k nedávno vydané první zprávě Národohospodářského ústavu při České Akademii v Praze, abychom na jejím podkladě referovali o činnosti jeho dosavadní i pravděpodobné budoucí.

Základní ideou, která zakladatelům Národohospodářského ústavu tanula na mysli, bylo odstraniti nebo zmírniti poměrnou opozdilost naši v samostatném podnikatelství vyššího slohu, zvláště v oborech velkopřemyslu a velkoobchodu. Tato opozdilost způsobena byla celým historickým vývojem hospodářským i politickým v Rakousku, zejména od války třicetileté.

Za příkladem Francie a Anglie také Rakousko od konce století 17. a zejména za Marie Terezie a Josefa II. ovládáno jest ideami merkantilistickými, že podkladem blahobytu státu je co možná husté zalidnění a co největší množství zlata a stříbra ve státě, a také Rakousko tudíž všemožně přičiňuje se o to, aby země byla nezávislá na cizím přívozu a naopak aby spíše sama co nejvíce mohla vyvážeti. A sice vyvážeti tovary, za které lze obdržeti více drahého kovu nežli za suroviny a jejichž výroba dává lidem výdělek a tím podnět k rozplozování a vzrůstu populace. Vyvážet mohl a může však jen průmysl velký, nikoliv drobné řemeslo, tehdy nadto technicky, hmotně i morálně zbídačelé a zbahnělé. Stát, který teprve tehdy si uvědomil, že musí plniti jisté úkoly i na poli hospodářském, že má dávat směr životu hospodářskému, podporovati a povzbuzovati slibná odvětví výroby a obchodu, jal se všemožně podněcovati vznik velkopřemyslu. Jako hlavní znak tohoto období rakouské průmyslové politiky

⁶³⁾ Právní povahu »diskontu« účtů pohledávek s hlediska říšskoněmeckého práva zevrubně probírá doc. Dr. Hoeniger ve spise »Die Diskontierung von Buchforderungen. Ihre Rechtsnatur und Rechtswirkungen«. Mannheim 1912. Spis tento je velmi poučný i pro právníka rakouského. — Autor jeho prozkoumav právní postavení všech súčasněných činitelů dochází k závěru, že dle platného práva německého (jež je v těchto partiích ovšem přesnější než naše) nastane po provedení diskontu právní nejistota v obligačním poměru, jež za různých okolností různým účastníkům může způsobiti škodu. Z toho činí závěr, že diskontování pohledávek je špatnou formou úvěru, jež by se měla vynítil! — Tento závěrek — zdá se nám — by však platil jen tehdy, kdyby právo platné bylo poslední neochvějnou autoritou a jediné možnou úpravou tohoto hosp. poměru. Je-li projednáváný druh úvěrní h o s p o d á ř s k y správný, musí býti zrušeno nevhodné právo platné a nahrazeno, resp. doplněno normami vhodnými.

dovedl uhájiti své stanovisko a rozhodnutí i naproti vůli vysokých činitelů ve státě, ukáže jednou historie způsobem, který charakteru Bráfovu vydá vysvědčení nejskvělejší.

Bráf byl stranníkem politickým, dovedl v zájmu své strany za nejtěžších dob státi na místech nejexponovanějších — ale příslušenství ke straně nikdy mu nebránilo uznávati dobré stránky a činy jiných stran a osob, třebas i v protivném táboře stojících.

Bráf byl posléze člověkem neobyčejně skromným; nikdy se netlačil v před, sebe a svoji práci posuzoval nejpřísněji a často přímo podceňoval. Uznání, jehož se mu při loňské oslavě šedesátých narozenin celým národem svorně dostalo, skromně odmítal jakožto chválu daleko nad jeho zásluhu jdoucí a prohlásil je za svůj dluh pro čas příští, ježž teprve v budoucnosti vynasnaží se splatit, pokud síly jeho stačí.

Osud jinak určil. Ti, kdož se s ním blíže stýkali, vědí, kolik plánů vědeckých zašlo s jeho výraznou hlavou, kolik nevyslovených myšlenek zmlklo navždy s jeho druhdy tak výmluvnými rty... Nedokončen zůstal jeho Úvod ve studium věd duchovních, k němuž probádal filosofickou literaturu francouzskou, německou i anglickou, který měl býti jeho dílem životním. Zmařeno vše navždy.

Dlouhé a bolestné bylo jeho utrpení, krátká, tichá a klidná jeho smrt. Usnul, a ve spánku duše jeho odplula mezi světla nebeská.

Albíne Bráfe, zesnul Jsi, ale v dějinách a v duši svého národa žítí budeš věčně.

Dr. Josef Gruber.

O maloživnostenském úvěru.

Dr. Jos. Macek.

(Dokončení.)

Dle předešlých úvah hospodářských i právních jeví se potřeba zákonné úpravy t. zv. eskontu účetních pohledávek asi v tom směru, aby zajištěno bylo, že pohledávka je pravá (nejlépe: zavázaným uznaná), rychle a lacino dobytá (na původním zavázaném se subsidiárním ručením těch, kdo statek na úvěr dali resp. úvěrní tento poměr usnadnili jakožto cessionáři-cedenti vzniklé pohledávky), dále aby byla pohledávka snadno převoditelná (pokud to risiko neznámých »posledních konsumentů« připustí), aby byla způsobilým podkladem passivního úvěru toho

hosp. subjektu, jehož aktivum představuje (aby byla schopná k »diskontu« nebo k »lombardů«), aby však hlavní dlužník (»poslední konsument«) měl možnost závazek svůj plnit v splátkách, odpovídajících periodám jeho příjmů.

Některé důsledky hospodářskopolitické.

Je již od velké části praktiků uznáno, že nazývati popisovaný právě způsob úvěru v dnešní jeho formě »eskontem účetních pohledávek« se přičí pojmu eskontu. Dle předešlých úvah nedoporučuje se ani pro budoucí upravení tohoto druhu úvěru, aby byl upraven jako eskont (poněvadž tomu brání risiko posledních konsumentů, nad to ještě eskonteurovi většinou neznámých), a proto snad je dobře odmítnouti i nevhodné pojmenování.

Naskytá se otázka, zda by nemohl býti úvěr popisovaného druhu *upraven jako úvěr lombardní*. Dnes jím ještě není, jak plyne z předchozí právnické úvahy, neboť lombardem rozumíme úvěr poskytovaný na ruční zástavu (hlavně cenné papíry a zlato). UVěřitel tedy při lombardu nabývá věcného práva (zástavního), jež je zárukou uspokojení jeho obligačního nároku.

Máme za to, že kdyby účet zákaznický byl upraven v skripturu, vhodnou k lombardu, bylo by dostatečně vyhověno úvěrní potřebě živnostníkův i ohledu na platební způsobilost odběratelů jeho.

Finančně již dnes se úvěr na účetní pohledávky více podobá lombardu nežli eskontu (vyplácí se z á l o h y (!) 60—80%).

Aby pohledávka se stala způsobilou k lombardu, jako na př. los, je především potřeba, aby byla vázána na určitý papír. Toho se dá nejlépe dosíci podpisem zavázaného dlužníka, jenž touto formou uzná dluh svůj, jeho existenci, důvod i sumu, anebo podá písemně své námítky.

K tomuto uznání dluhu by musil být dlužník donucen zákonem.

Dle dnešního stavu zákaznických poměrů nutno však žádat, aby i živnostník k takovému předkládání účtů k uznání byl donucen, aby se v tomto směru nerozumně nekonkurrovalo v blahovůli k zákazníkům, jako se dnes konkurruje poskytováním úvěru.

Pohrůžkou konsumentovi k uznání by mohlo býti vyloučení (prekluse) námitek proti účtu po určité době a ztráta smluvených lhůt platebních za bezdůvodné neuznání účtu.

Pohrůžkou živnostníkovi by bylo vyloučení stručného řízení soudního, jež by se udělilo k dobývání pohledávek z uznaných účtů, dále promlčení pohledávky z neuznaného účtu v kratší době než z účtu uznaného.

Až by se takto poměr živnostníkův ke konsumentovi stal jasným a přísnějším než dosud, mohla by se na podkladě takovýchto uznaných účtů, jichž pravost a dobytnost by byla zaručena

živnostníkovým skripturním dodatkem, vybudovati nová forma úvěru podobná lombardu. Risiko z poskytování záloh na účty by bylo sníženo znemožněním dvojího postupu⁶⁴⁾ téže pohledávky (dvěma různým ústavům) a usnadněnou evidencí platebních podmínek konsumentových (jak se zavázal živnostníkovi). Krycí směnka by odpadla, protože stručné a levné řízení by bylo přičteno zákonem již pouhým potvrzeným účtům.

Poněvadž by pohledávka v skripturní obligaci přeměněná byla při lombardu ruční zástavou za závazek živnostníkův, měl by ústav lombardující při eventuálním konkursu nebo i jen exekuci na jmění živnostníkově výhodnější postavení, než má dnes (není-li dlužník postoupený zpraven). Oproti dlužníku-konsumentovi měl by lombardující ústav lepší postavení v jistotě jeho závazku. Při lombardu pohledávky by si mohl ústav ve všeobecné smlouvě s živnostníkem smluviti, že v určitých případech pohledávka lombardovaná platí za postoupenou (to zejm. v případech, kdyby živnostník nezaslal včas splátky na lomb. pohledávky, kdyby byl odsouzen pro delikt ze ziskuchtivosti atd.).

Upevněním zákaznického podkladu živnostenského úvěru by kleslo dnešní risiko tohoto úvěru, a stoupla by důvěra v ústavy jej pěstující, což by se projevilo vklady střádálů. Odtud by musily hlavně ústavy lombardující doplňovat svůj kapitál provozovací, neboť by nebylo možno ho získati dosavadní cestou: redis-kontem »krycích« směnek.

*

Cím více budeme uvažovati o reformě úvěru maloživnostenského, tím pevnějšího přesvědčení nabudeme, že náprava jest nutná v poměru živnostníka k »poslednímu konsumentu«. Konsumentův úvěrní závazek je prvotním úvěrním poměrem. U konsumenta je krytí pohledávky každého subjektu, který se účastní úvěru živnostníku poskytovaného. Tam totiž je »statek«, úvěrem přemístěný.

Pokud se právem nařiká na nesolidnost a nedbalost maloživnostnictva, nelze rozhodnouti theoreticky. Z praxe je dosti známo, jak bohužel mnoho pravdy v podobných stížnostech je. Ale praxe nám také ukáže, kdo přímo svádí živnostníka k lehkomyšlnému hospodaření s uvěřeným zbožím: neplaticí, nedbalý konsument.

Jen hospodářský zdar činnosti živnostníkovy může jej puditi k zvýšení výrobní zdatnosti ve směru kvality i kvantity. Musí-li se báti živnostník o odplatu své činnosti a vidí-li, že tím »líp« pro něho, čím méně věcí mu jeho věřitel může zabaviti — nemá mnoho impulsu k střádání těžebního kapitálu.

Co znamená taková »politika malého člověka« pro národní hospodářství, lze viděti z každoročních ztrát finančních ústavů

⁶⁴⁾ proti němuž se dnes eskontující ústavy brání zřizováním »evidenčních centrál« (ve Vídni od r. 1907, v Praze založena letos).

velkých i malých. Tyto roční ztráty nazval mi jistý bankovní ředitel případně »národními oběťmi«. — —

Otázka maloživnostenského úvěru jest jen jednou, ač snad — dle úsudku mnohých — velmi důležitou složkou onoho sociálního problému, který nazýváme otázkou maloživnostenskou. Jako otázka úvěru (v běžném smyslu: nedostatku hotových) mohla by se řešiti zcela soukromohospodářsky, se snahou po zisku. To — dlužno přiznat — bylo by její přirozené řešení v liberálním systému hospodářském, jaký převládá v obchodě peněžním. Avšak viděli jsme, že příčiny nesnází úvěrových jdou hluboko do společenského řádu. Právě v otázce úvěru souvisí otázka maloživnostenská stejně s jinými společenskými problémy: otázkou dělnickou, úřednickou, »středostavovskou« atd., jež všechny čekají správného rozřešení také v zájmu našem národním.

Viděli jsme, že na zotření otázky maloživnostenského úvěru je vinno také nedostatečné zákonodárství dluhové, a že svépomoc živnostnictva — aspoň po dohlednou dobu — by byla slabá k přemožení překážek.

Otázku maloživnostenského úvěru nutno řešiti v jejím sociálním významu, v celkovém rámci zvelebovací akce živnostenské, současně se zdokonalováním technickým, se vzděláváním odborným a zvláště komerčním.

Že tímto řešením nám někde problém úvěrový dokonce i zmizí, vidíme při společenstvech nákupních.

Živnostník, chce-li dosíci výhodných cen surovin, musí koupiti určité větší kvantum, jsa případně uzávěrkami obmezen i co do času jeho nákupu, kvantum, na něž mu jeho hotovost nestačí, takže je nucen část úplaty si vypůjčiti. Z tohoto dluhu musí platiti úroky, při čemž mu ještě ono větší kvantum, k vůli kterému dluh udělal, leží jistý čas ladem. — Spojí-li se však několik živnostníků, tu často bez pomoci úvěru za týchž podmínek cenových zboží dostanou. Možno říci, že tato nákupní družstva se v celku nejsnadněji a nejlépe ujímají. Podporou jich se bez poskytování úvěru čelí částečně jeho nedostatku. Než i tam, kde družstvům nákupním je přece jen třeba úvěru, jeví se nám jeho forma (úvěr družstvu poskytovaný) — zejména pokud se jedná o přispění státní — příhodnější nežli úvěr jednotlivci usnadňovaný. I pro věřitele-soukromníka je úvěr spolehlivě organisovanému družstvu poskytnutý méně riskantní než úvěr jednotlivci poskytovaný. (Srovnejme re-diskont živnostenských směnek diskontovaných družstvy.) V družstvu je značná (z vlastního zájmu vznikající!) moc dozorčí a výchovná oproti jednotlivým členům, a těchto zase proti družstvu.

Tento způsob jakéhosi obejití potřeby úvěru vůbec, nebo aspoň riskantnějšího úvěru jednotlivce má i taktickou cenu v našich poměrech politiky parlamentní, zákonodárné — neboť na pronikavou, ač sebe žádoucnější, reformu zákonodárnou v brzké době stěží lze počítati.

Problém úvěru maloživnostenského se nám v rámci zvelebovací akce tedy poněkud zúží.

Ve volbě prostředků sáhlo se již před několika lety také k pojišťování pohledávek živnostenských. K tomu dlužno podotknouti, že je to z největší části pouze jakási obrana soukromopodnikatelská. Celku se tím neprospěje, pokud zlo »nezaplacení« se tím učiní pouze méně citelným pro živnostníka-uvěřitele. Pojišťovací systém je sociálně ospravedlněn pouze potud, pokud škodlivá událost pro úvěrní poměr je nepředvídaná a nezaviněná (ani živnostníkem, ani odběratelem!). Na př. smrt, nezaměstnanost odběratelova a pod. Jinak při pojišťování by nastala jen oklika při náhradě živnostníkovy ztráty za nepořádnými odběrateli. Dnes si ji živnostník musí vkalkulovat do cen a od dobrých odběratelů přímo pro sebe vybrat; při pojištění do cen vkalkuluje prémie, tyto vybere, odevzdá pojišťovně a od ní dostane náhradu za ztrátu. Každému živnostníkovi se asi nevyplatí tento druhý systém!

Když v předchozí úvaze bylo jednáno o rozdělení úvěru v aktivní (daný) a pasivní (přijatý), bylo upozorněno i na zjev, že oba úvěry se dnes vyskytují skoro vždy v opačné formě. — Později postaven a theoreticky i prakticky zdůvodňován požadavek užití úvěru daného k dosažení úvěru přijatého.

Z těchto premis plyne pro organizaci úvěru požadavek: přizpůsobiti i formálně úvěr aktivní úvěru pasivnímu.

Tento požadavek je již uskutečňován v družstvech úvěrních, která poskytují svým členům úvěr *k o n t o k o r r e n t n í*, tedy úvěr v té formě, v jaké živnostník je zpravidla nucen uvěřovati odběratelům. Pokud je ovšem běžný účet živnostníkův podložen postoupenými pohledávkami se směnečným krytím, vztahuje se sem, co dříve řečeno o eskontu resp. o lombardu pohledávek.

*

Úvěr maloživnostenský, pokud je přímo úvěrem zákaznickým nebo aspoň jím podmíněn, je velmi individualisovaný.

I při žádoucí navrhované regulovanosti (splatnosti pohledávky, splátek atd.) nebude zcela pravidelným, poněvadž závisí od platební schopnosti vrstev hospodářsky velmi stísněných (dělnictvo, malé úřednictvo).

Jeho osobní povaha i to, že se zde jedná jen o úvěry malé, vynucuje si řešení podniky, jež individuální poměry mohou bráti v počet, jež při tom nepracují draho a jež svůj účel býti složkou zvelebovací akce maloživnostenské neztrácejí s očí. Tím jest vysloven účel maloživnostenských úvěrních družstev, na nichž bankovní organizaci malož. úvěru jest třeba stavěti. Tato družstva při prozíravém postupu jsou schopna upevnit si zákaznickou základnu pod sebou sama, pokud to zákonodárství neučiní. Máme tu na mysli organizaci informační

zase ve dvojím směru: o vlastních členech a o zákaznících.

Na tuto agendu jest třeba klásti důraz nemenší než na samo poskytování úvěru. Při úvěru osobním, zejména pokud uvěřené majetkové hodnoty v první nebo druhé ruce mají sloužiti ke konsumu, záleží druhá podmínka úvěru, t. j. v r á c e n í oněch hodnot na budoucí osobní schopnosti placení — na všech osobních poměrech (nejen na morálních vlastnostech, nýbrž na př. i na společenském postavení) úvěrníkových. Tyto lze oceniti jen při dobré znalosti. Zneužití úvěru družstevního může nastati ovšem nejen se strany zákaznickovy, ale i od samého živnostníka, pokud úvěru neužije k provozování své živnosti, nýbrž k osobní spotřebě neuhraditelné včas z jeho jmění (t. j. t. zv. konsumtivní úvěr maloživnostenský). Že se to neděje ojediněle, dosvědčuje živnostenská anketa, pořádaná pražskou obchodní komorou, kde sami maloživnostnější experti řekli, že 40% maloživnostnictva úvěru nezasluhuje.⁶⁵⁾

Živnostenská družstva v menších místech podobně jako povinná společenstva mohou býti organisována smíšeně, živnostníci zde se navzájem znají. Jinak však ve velkých městech. Zde žádné teritoriální ohraničení nestačí.⁶⁶⁾ Krejčí v trochu živé ulici nezná odbytové poměry zámečnicka několik kroků dále bydlícího, ač spíš zná obchodní poměry svých konkurentů i v sousedních ulicích. Ovšem ani zde o opravdové znalosti nelze mluvit — vše jest jen odhadem a dohadem, a přece jak důležité jest pro maloživnostenský úvěr na př. dodávkový, jenž vyžaduje větších sum, aby byli živnostnější úvěrníci nejen k cizímu třeba ústavu, ale i k sobě navzájem spolehliví!

Praktikové sami říkají, že při úvěru živnostníkům poskytovaném jest třeba zkoumati nejen potřebu úvěru a úvěruhodnost, ale i užití úvěru (aby nebyl vynaložen účelu »konsumtivnímu«!). (Ú. A. 41, 124 a j.) Nedostatek informací nahrazuje se dnes jak při úvěru velkovýrobce maloživnostníkovi, tak i při úvěru tohoto konsumentovi — zajímavým způsobem — t. j. úvěrem samým, výlučností jeho. Dodavatelé⁶⁷⁾ přísně na to hledí, aby na úvěr beroucí odběratel byl jim »věrný«, aby aspoň tímto způsobem mohli kontrolovati přiměřenost jeho úvěru resp. jeho konsumu a jeho placení. Výlučnost tato ukazuje ovšem zase, jak úvěr omezuje dlužníka, ale jest jistě na místě při obchodu kontokorrentním, v němž pohledávka jest cizímu

⁶⁵⁾ Ú. A. Dr. Čuhel 45, viz tamtéž ještě Wrabetz 153.

⁶⁶⁾ Hattingberg navrhuje raiffeisenské organisace nejen dle okresů (bezirksweise), nýbrž i ulic (strassenweise). Ú. A. 141.

⁶⁷⁾ Vůbec i peněžní ústavy úvěr poskytující. Srv. Ú. A. 64, 128 a j. Zejména obchody checkové podávají dobré informace o běhu závodu (Dr. Fáček v cit. čl. o živnostenském družstevnictví v Německu, »Živnostenský Věstník« 1908, str. 59/60.

zraku nepřístupná. Vždyť dnes dokonce odběratelský dluh aspoň u maloživnostníků považuje se za obchodní tajemství. (Ú. A. 51 a j.)

Tím jsme přešli na druhé »informační pole« — zákaznické. O potřebě a důležitosti správných informací platí totéž, co nahoře řečeno o živnostnictvu, jenže v míře ještě větší. K opatření žádoucích informací zejména v městech je nutna organisace, podporovaná dle možnosti veřejnými orgány, na př. oznámením těch, kteří složili vyjevovací přísahu. — Není nic přirozenějšího, než aby informační ústavy tohoto druhu byly organisovány při úvěrních družstvech živnostenských, jež by ovšem v tomto ohledu musila tvořiti svazy ve větších městech. Tyto informační fondy, jež by byly přístupny jen členům úvěrního družstva, působily by pravděpodobně přitažlivým způsobem i na ty živnostníky, kteří úvěru z družstva nepotřebují a proto k němu nepřistupují, ale jistě by uznali za vhodné účastniti se malým peněžitým podílem tam, kde by se jim dostalo prospěchu aspoň varováním před škodou. Tato přitahovací funkce informačních kanceláří by stoupala, čím větší okruh interessentů by jí užíval a dle informací se řídil. Liknaví dlužníci, nedostávající úvěr od členů družstva, tlačili by se k těm, kteří stojí mimo družstvo, a — poněvadž je pravděpodobné, že by ani jim řádně neplatili — obstarali by potřebnou reklamu družstvu mezi živnostnictvem sami. Je jistě příznakem doby a rozsáhlého užívání osobního úvěru, že velké informační kanceláře rostou, prospívají i konkurují si. — V Praze Schimmelpfeng, Dun & Co., Zaručovací banka (banky vůbec svým klientům) a řada menších soukromých kanceláří. Pro organisaci maloživnostenskou snad by se nejvíce doporučoval způsob německých Creditreformvereinů, jež obstarávají vedle informací také inkasso cedovaných (dubiosních) pohledávek svých členů.⁶⁸⁾ (V Praze také existuje pod jménem Reforma úvěru již od r. 1891.)

Dobré informační prameny jsou nutny při doporučovaném úvěru na pohledávky zákaznické, ale ovšem živnostnictvo ve vlastním zájmu by informací užívalo především preventivně — k odepření práce na dluh. Je jisto, že dosavadním tajejním špatného placení zákazníků každý živnostník si připravuje více škody než užitku. (Prospěch spatřuje v tom, že jeho věřitelé se nedovědí, jak špatně neb riskantně má umístěny své pohledávky!)

*

O organisaci živnostenských družstev úvěrních jest u nás dosti diskutováno. Protože v otázkách organisace přísluší hlavní slovo odborným praktikům, budiž zde pouze odkázáno na zmíněnou již práci Dra Illnera, na četné články Dra F á č k a, Dra Karla P o l á k a a j.

Jen tolik ještě — v důsledcích předcházejících úvah — sluší poznamenati, že při organisaci úvěru hlavně maloživnostenského

⁶⁸⁾ Viz Hdwb. d. Staatsw. pod hesly »Auskunftei«, »Creditreformverein«.

nejedná se o otvírání velkých a laciných úvěrních fondů, subvencí (à fonds perdu), »spojení« s poštovní spořitelnou, poskytnutí přebytků pokladen sirotčích, spojení s berními úřady, o vynucené(!) spojení s Rak.-Uh. bankou a pod.⁶⁹⁾ Neboť tohle jsou pořád jen prostředky k tišení úvěrního hladu, při kterém by se živilí a brali z velké části ti, kteří právem mají dávat — stále dluhující odběratelé.

Úlohou státní je především zákonodárně zasáhnouti tam, kde se jeví zákonem odstranitelné nedostatky; ty dnes jsou hlavně v poměru živnostníka ke konsumentovi, zde je tedy především potřeba oprav a doplňků, jak co do práva materiálního, tak co do práva formálního. — Dále pokud připadá státu v hospodářské politice svépomoc podporovati (ne ji nahražovati), přísluší mu: Povzbuzovati a chrániti družstevnictví úlevami daňovými a poplatkovými, prováděním povinné revise, šířením pochopení pro správné užití úvěru a pro družstevnictví v pokračovacích školách, úpravou družstevního práva (na př. vyloučení postihu věřitele družstva s neobm. ručením proti jednotlivému členu po konkursu družstva) důkladnou reformou řízení konkursního a pod.

Úvěrní tíseň živnostníků, hlavně detailistů — oněch »dodavatelů posledních konsumentů« — povážlivě roste za nynější drahoty. Snižování životní úrovně (»standard of life«) nepostupuje současně a rovnoměrně se znehodnocováním důchodu, jak se to jeví dnes u lidí s »pevným platem«, nýbrž vede aspoň přechodně k zadlužování, jež dodavatelům »posledních konsumentů« se stává tak osudným. Zrovna v době přítomné jest proto dosti důvodů, aby stát upravil právní poměry konsumentů k jich dodavatelům. Zde jest fond ku podpoře živností, jenž má býti otevřen.

Činnost Národohospodářského ústavu při České Akademii.

Referuje Dr. Josef Gruber.

(Dokončení.)

Laskavostí Exc. ministra Dra Bráfa dostalo se nám věrného opisu této osnovy Riegrovy o upotřebení odkazu továrníka Karla Riegra dle zběžného náčrtku mnoho proškrtávaného a pomocí virgulí doplňovaného, jenž pochází z posledních let života pisatelova.

Osnova Riegrova zní: »Odkaz Karla Riegra věnovaný národu českému budiž věnován cele a nedílně hospodářskému povznesení národa českého hlavně ve směru průmyslovém a obchodním, poněvadž právě v tomto oboru pokrok jeho nejvíce podpory potře-

⁶⁹⁾ V tomto smyslu v často citované Úvěrní anketě »padlo« návrhů velmi mnoho.